
NOORUS

M A H

EESTI NOORSOO AJAKIRI
ESIMENE AASTAKÄIK

Nr. 3 Paastukuu 1926

Hind 20 mrk.

SISU

- Eino Leino. Märtsikuu laul.
Metsa uinunud.
Räikkö rähka.
- Fr. Tuglas. Kevade.
- R. Reiman. Friedebert Tuglas.
- Fr. Tuglas. Meri.
- J. Parijõgi. Liiva-moonaküla poisid II. Vanaviisi-jutud.
- C. Dickens. Kilk koldel (järg).
- R. Reiman. Päevaallik (järg).
- M. Aleksa. Talveööl.
- R. Reiman. Noor-Eesti.
- E. Aalbaum. Planeetide-vaheline läbikäimine.
- Noorte vald: J. T. Talvine õhtu.
B. F. Rõõmus päev.
- Mitmesugust.

NB. Lugege võistluskuulutust kaane kolmandal küljel!

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

Nr. 3.

Paastukuu

1926.

Toimetuse juhataja: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman. * Vastutav toimetaja: E. Martinson. * Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. * Toimetuse ja talituse koht: Tallinna, Rataskaevu 22.

Eino Leino

Märtsikuu laul

On karge hommik, palmipühapäev,
ja tundub õhk nii puhtalt lõhnavana,
ent külm on veelgi päike taevaläev
ja veelgi talve härmas võim on vana.

Ju kirkalt hiilgab kõrge avarus
ja helgib ülal kui ka maa pääl hangis,
kuid kõikjal veelgi koolu hääletus
ja taevast klaasist kirst, kus maa on vangis.

Ent on kui magaks ta veel lapsena
ja näeks unes õndsaliste ilmi,
kus vist ei hingatagi söanda —
nii vaikne on ta valge, puhas ilme.

Ei söösta veed veel võidukohinal,
ei kõla kõrgel lōokest juubeldavat.
Kuid kevad aimleb juba hange all
ja õitsmisest ju urvad unistavad.

Nii kui need unistused urvapuu
ja armud hangede all unelevad,
nii on ka need, mu laulud märtsikuu,
kus alles aimatud on kauge kevad.

1896.

Metsa uinunud

Ma nagu laps, kes metsa uinunud
ja ärkab alles keskel hämaraid.
Kuid vend on ära, õde hukkunud
ja hüüetele vastab kaja vaid.

Ei, vaene, tea ta, kaugel aeg on ju,
ei tea, kus kodu või kus sinna tee.
Küll hulgub teid ta keskel tihniku,
kuid ema juure — mihuke neist see?

Nii jüle¹⁾, kole ümber kõrb, ja kuu,
nii kõik on vaikne, õnnetu ja hall;
ei tunne tuulukest, ei liigu puu,
ning kuuste vahelt vaatab metsakoll.

Ja nutab laps, ja jookseb, küngaste
pääl langeb, tõuseb, langeb, tõuseb taas.
Ent kaugel, kaugel kodu kullane,
ja poiss on väike — ja nii lai on laas!

1896.

¹⁾ Jüle — metsik-uhke.

Räikkö rähka

Too põrakas, Räikkö rähka¹⁾,
viitas²⁾ teeda vaenlaselle
kõrge kaljude vahelta
sumuse³⁾ sügise öölla.
Tegi nii hädassa⁴⁾ hinge.

Küla põrmuksi põletid,
surmasivad rahva suure.
Üks oli onn põletamata,
see oli onni Räikkö raisa.

Tuli teise päeva õhtu. —
Tulid taas põgenejadki,
üksi sääлта, teine täälta,
hiilitelles, kuulatelles,
puida, põõsaida pelates —
vennile veristetule,
aheruile armasaille.

Räikkö onnisa lävella
vaatelekse, kuulaekse.
„Mida otsid, eidekene?“
„Otsin kullasta koduda, —
leidsin söed vaid suitselemas.“

Räikkö uksega lävella
kahvatuna, karteavana.
„Mida silmitsed, sõsari?“
„Vaatelen verista väitsa —
kas on velje või on langu.“

Räikkö poega pingillasa,
silmad vetta veeretavad.
„Mis sa nutad, poega noori?“
„Nutan rõõmsat ratsudani —
kelle leidsin kraavi veerest.“

Ruttas Räikkö kamberije,
uukas ukсед, riivis riivid,
ahju pingile asetsi.
„Mis sa, tütreke, muretsed?“
„Meesta kaunist muretsen,
isa ilmale tuleva.“

Kuuldus jo sosin salane,
sisalikuna sisisi,
varsti maona volksateli,
kuu pärast karuna karjus:
„Üks oli onn põletamata,
miks just onni Räikkö raisa?“

Räikkö naine naisukene
sõna ilma see sõnasi:
„Viitas teeda vaenlaselle,
andis teeda piilu paigad.“

Räikkö kõrgisti kärati:
„Nüüd sa va vares valetad:
või kas on nägija olnud?“

Naine valge vastaeli:
„Küllap on nägijaid kõrgeid —
tähed tundsid, kuuke kuulis.“

Ei enam Räikkö eitanudki,
õlad alla langesivad,
tundis enda ilmsi tulnud;
võttis kõie varna otsast,
astus pitki põrmanduda,
aluspalgi praksudessa.

Käändis veel lävella korra:
„Naine, anna ande'eksi —
kui tegin, sinule mõtlin.“
„Looja olgu armu andja.“

Uukas kinni onni ukse. —
Edisessa seisateli.
Siita siirdus õueteele.
Õuesta värava poole.
Väravalta kaevuteele.
Kaevuteelta kõrveteele.
Õö oli sünka⁵⁾ silmissasa,
mure musta meelessasa.

Pöördis mees rajalla metsa,
nägi kuldase koduse,
arvas hääle harjunenud,
saunasta sinise suitsu,
karjakellusta kõlina,
kaevu vinnast vingatuse,
toa ukse uugatavat,
ema aitaje minevat.

Stüda kiskus, meeli süngus,
elu kaunis kangasteli,
inim-asklid⁶⁾ õnnelikud
maa kütürulla kõvalla.

Seisis pilgu, kaesi kaks,
metsa kõrbeje kadusi.

Eestistanud **Aug. Anni.**

1) Rähk — sõmer, kruus. 2) Viitama — märku andma. 3) Sumune — tume-udune. 4) -ni, -si, -sa — omadusliited minu, sinu, tema oma. 5) Sünk — õudne-tume. 6) Askel — talitus, tegutsus.

Kevade

Friedebert Tuglas

Algkoolis on maadeteaduse tund. Pikk, kuivetanud kooliõpetaja seisab tahvli ees ja joonistab suuri ringe ja rattaid. Ta on neid kogu tahvli äärest ääreni täis joonistanud. Ta nimetab neid päikeseks, kuuks ja tähtedeks ja räägib taevakehade ringjooksust, päikese- ning kuuvarjutusest.

Siis istub ta pingi otsale, puhub kriiti sõrmedelt ja hüüab äkki:

„Lohuots, seleta, mis ma jutustasin!“

Toa nurgas ahju ääres tõuseb väike sasispäine poisikene üles.

„Noh, jutusta!“ sunnib kooliõpetaja.

„Ii... ee...“ algab Lohuots ehmunud häälega.

Neil, sääl ahju ääres, oli siis, kui kooliõpetaja päikesevarjutusest kõneles, palju huvitavamaid asju läbi rääkida. Keegi jutustas, kuidas nende venekeele tunniandja tänaval maha kukkunud. Siis võttis Lohuots oma uue noa välja. Katsuti seda, prooviti hädust ja kõvadust, vaadati ka järele, kas selgroots nõnda vedrutab, et selle ja tera-pära vahel pistong lõhki läheb. Siis visati eelmistes pinkides istujate poolt nende kätte paberilipakas, millele pikkade kõrvade ja jämeda ninaga mees oli joonistatud. Joonistuse all aga oli nende maadeteaduse õpetaja Kalningi nimi. Peetakse nõu, kas ei oleks võimalik välja minnes seda paberilehekest Kalningile nõõpnõelaga selga kinnitada.

Ja nüüd hüüab Kalning äkki:

„Lohuots, seleta, mis ma jutustasin!“

See on kui pikne selgest taevast. Lohuots katsub meele tuletada. Nagu läbi une mäletab ta, et kõne oli päikesest, kuust ja maast.

„Kui päike... iii... kui kuu... eee...“ kogeleb Lohuots ja lööb enese kõrval istuja külge, kuid see on niisama tark kui ta isegi.

„Mis?“ küsib Kalning. „Jutusta selgemini!“

„Kui maakera... aaa...“

„Tule parem tahvli juure ja seleta, mis ma joonistasin.“

Kaheldes ja kohmetult läheb Lohuots tahvli ette.

„Teie tõmbasite ühe joone ja siis...“

Ta hakkab uuesti kogeleva ja jääb viimaks vait.

„Miks sa ei kuulanud?“ küsib Kalning külma ja kurja-kuulutava häälega.

„Ma kuulasin küll... aga mu kõrvad on haiged... pää valutab...“

„Jah, su kõrvad on tõesti haiged: sa oled nende pääl istunud,“ pilkab Kalning tigidalt. „Seisa sinna akna kõrvale!“

Kutsutakse keegi esimesest reast tahvli juure seletust andma. See hüppab krapsupäält üles ja hakkab võrinal jutustama.

Lohuots seisab akna juures ja vaatab klassis ümber. Ta näeb, kuis talveunest ärrganud kärbes Kalningi ninale istub, kuis see ta minema hirmutab, kuis kiusaja aga uuesti tagasi tuleb ja otsekui häämeele pärast esimesi jalgu üksteise vastu hakkab hõõruma. Poisikese pilk langeb seltsiliste päale. Ta näeb, kuis selle poisi pingi külge, kes praegu tahvli ees jutustab, nõõpnõela kinnitatakse. Ja siis hakkab Lohuots seinalt lupja kribima.

„Lohuots!“ hüüab korruga Kalning. „Jutusta siis nüüd!“

Lohuots ärkab nagu unest. Ta vaatab Kalningi päale, siis selle poisi päale, kes natukese aja eest tahvli juures oli, nüüd aga vingus näoga nõõpnõela pingist välja kangutab.

„Ma ei tea!“ ütleb korruga Lohuots.

„Mis? Ei tea? Jääd pärast tunde siii! Kus on siis inimeseloom! Ei kuula, ei pane tähele! Arvad sa, et ma siin seintele õpetust annan?“

Kalning räägib sarnasel toonil veel paar minutit. Lohuots kuulab ta sõnu esiti tuima allaheitlikkusega, kuid siis unustab ta jällegi kõik. Ta jalad jää-

vad valusaks. See tuletab ta meele, et ta alles nurgas seisab. Ta pistab käe tasku. Sää! on nuga, kolm raudnaela, papitükikene, nõõriots, paar vana sulge, mõni nõõpnõel paberis, tükk kummi-paela, millega naabri kaela pääle hää on plaksu lasta, tükk traati, pudelikork ja veel palju muud. Kõike võib inimesel tarvis tulla. Igaks juhtumuseks peab valmis olema. Häämeelega kobab Lohuots neid asju. Kõige all on veel tühi juukseõli-klaas. Sedagi võib kusagil tarvitada. Ja kui teda ka tarvis ei tuleks, siiski on hää, kui inimesel midagi on. Ja miks teda tänavale jälta? Lohuots korjab kõik üles, olgu see kas või paljas puupulk.

Siis kuuleb ta jälle Kalningi tahvli ees rääkivat. Selle madal, pisut käri-sev hää! kostab nagu mesilase sumin ta kõrvu.

„Mis sul viga kõnelda ja käskida!“ mõtleb ta. „Aga mina pean õppima, pean tuupima.“

Ta tunneb vabadusetungi eneses ja selle märgiks tõukab ta pahema jala tahapoole ning sirutab. Kevade tuleb! heljub ta rinnas. Tehke mis tahate, ta tuleb ometi! Ja siis olen ma vaba!

Nõnda mõteldes vaatab ta aknast välja, kas kevade tõesti on tulekul. On! Tänavalt on lumi kadunud, kaugel eemal sinab jõgi kui pael. Akna taga suure kase otsas istub kolm varest ja unistab omakord kevadest.

„Vaak, vaak!“ karjub vana vares ja tõuseb lendu.

Veel kaua kostab Lohuotsa kõrvus ta hää! ja tiibade vihin. Lindudel on ka oma keel. Vanad inimesed oskavad linnukeelt. Noortele nad aga ei õpeta. Lohuotsa kuuekümneme-aastane vana-emagi mõistab linnukõnet, aga kellele ta seda ütleva läheb! Kuid poiss teab seda ometi, hoolimata kõigist vanaema salgamistest.

Kaks varest istub ikkagi veel kase otsas ja unistab kevadest. Lohuots mõtleb: Küll oleks hää need varesed maha lasta! Oleks ta jahimees, — ehk

parem kohe juba sõjamees! Siis läheks ta buuridele appi. Oh, kuidas ta laseks! Kuidas ta mõõka keerutaks! Kogu inglise sõjaväe peksaks ta tükiks!

„Vaak, vaak!“ hüüab vares, ja Lohuots ärkab tumeda aimusega, nagu oleks vares haavatud... Ta vaatab aknast välja, kus vares oksal konutab, ja näeb, nagu tilguks varese nokast mustjas-tume veri alla...

„Lohuots, mine kohale!“ kostab korruga Kalningi hää! „Magad sa, või? Mine kohale. Aga pärast tunde jääd siia.“

*

Tunnid lõpevad. Teised poisid lähevad ära. Lohuots jääb istuma. Kalning paneb ta raamatuga akna juure seisma. Päike paistab sisse, ja tolmukübemed tantsivad üles ning alla.

Lohuots lööb raamatu lahti.

Ta loeb mõned minutid hoolikalt, kuid siis väsib ta ja mõtted lähevad laiali. On kuulda, kuis teistes tubades põrandaid pühitakse ja kuis keegi väljas mööda sõidab ning vanker põriseb.

Siis hakkab nälg poisikest vaevama. Ta vaatab aknast välja ja näeb, kuis naised turul saia müüvad. See suurendab veelgi ta nälgjatundmust. Vesi tuleb ta suhu ja tal on halb olla. Ta hakkab lugema, kuipalju tähti on ühes raamatu reas ja kuipalju on ridu ühel leheküljel ülevalt alla arvates. Ta väsib selle juures ära ning tähed tantsivad ühes summas ta silmade ees. Ta pigistab silmad kinni, et seda tantsu pikendada.

„Vaak!“ karjub korruga vares akna taga. „Vaak!“

„Kevade!“ sähvab poisi pääst läbi. „Vaak, vaak, sa tead, et ta tuleb! Miski ei takista teda. Ja siis olen ma vaba!“

Ta vaatab uuesti aknast välja, — ja tunneb, nagu sosistaksid raagus, süsimustade pungadega puud ja lumivalged, otsekui praegu pestud pilved, nagu hüüaks kogu ilmalaotus vastu:

„Kevade! Kevade!“

1903.

Friedebert Tuglas

40. sünnipäeva puhul

R. Reiman

Ligi paar aastakümnet juba ei saa meie oma kirjanduse-elust mõelda ega kõnelda ilma Tuglase nimeta. Tuglase viimase aastakümne novellid edustavad meie kaasaegse jutukirjanduse kunstiküpsemaid vilju; Tuglase nõudlikud kunstivaated, mis esinevad tema arvurikas-kriitilistes töödes, juhivad meie praegust kirjandust; Tuglas on meie kirjanikkudepere koguja, organiseerija ja praegu Eesti Kirjanikkude Liidu esimees ning Liidu kirjandus-kunstilise ajakirja „Loomingu“ päätoimetaja. Kogu meie praegune kirjanduse-elu on sedavõrd Tuglasest läbi põimitud, et meie ei saa kujutella teda enam üksikisikuna, vaid enam avväärse pereisana.

3. märtsil jõudis Friedebert Tuglas üle 40-nda läve. Kuuleme seda rõõmu ja lootusega: vili on küps ja käib kuldne lõikus (aeglane on ju meie põhimaine küpsmine); kuid rinda immitseb nukrus, et meie maine elu ei anna kaht lõikust.

Tuglase senised päevad on möödunud suuril murranguajal, täis rahutusi,

otsimisi ja kibedaid maapagulase elamusid. Vähe teame kõigest sellest; ainult ta tööd lasevad neid kannatusi aimata. Lühidalt reatab ta oma elufakte

„Liivakella“ II ande alul:

„Olen sündinud 3. märtsil 1886. Ahja mõisas Võnnu kihelkonnas. Lapsepõlv kulus maal loodusilusates kohtades. Haridusesain Uderna ministeeriumikoolis, Tartu linnakoolis ja Hugo Treffneri gümnaasiumis. 1905. aasta suvel satusin esimest korda poliitilise põgeneja seisukorda. Sama aasta 17. oktoobril sain amnestia. Järgmisel talvel olin kolm kuud Tallinna Toompää vangimajas. Säält vabanevad, olin 11 aastat poliitiline põgeneja, kuni revolutsioonini

Friedebert Tuglas

1917. Elasin sellest ajast mitmed aastad Soomes, eriti Helsingis ja Ahvena saartel. Rändasin mitmed korrad läbi Euroopa, pikemaid aegu elasin Pariisis, Münchenis ja Genfis, ühe kevadtalve Itaalias, teise Hispaanias. Need aastad sisaldasid palju kannatusi, kuid ka palju elu- ning kunstikogemusi.“

Kirjandus huvitas Tuglast väga noo-

relt. Tänavu saabub ühtlasi 25 aastat tema esimese töö ilmumisest trükkis.

Tuglas oli Noor-Eesti kultuurliikumise, „tormi ja tungi“ algatajaid ja kandjaid. Ta oli juhtival kohal Tartu õpilasingis, millest kasvaski Noor-Eesti Kirjanikkude Ühing. Kuid tugevate kirjanduse- ja kunstiharrastuste¹⁾ kõrval võttis ta elavalt osa kodumaa vägistatud ühiskonnaelust ja 1905. revolutsiooniliikumisest, mis tõigi talle vangistuse ja tosina-aastalise raske maapao. Äärmiselt mitmekülgne oli kirjaniku avarduv vaim.

Sel ajal on valminud ta üldiselt-tuttavad noorusnovellid: „Hunt“ (1902), „Asuja“, „Kevade“, „Hingemaa“ (1903) j. t. Viimane tunnistab kirjaniku sooja osavõttu meie rõhutatud maarahva äärmisest viletsusest, kelle maajanu vene ja saksa vägivald kustutab: „seitse jalga pikkusele, neli jalga lai...“

Huvitavaim selle ajajärgu saavutus on novell „Jumala saar“ (1905), muinasjutt orjaaegsest koledast põuast. Nälgivail inimesil lasub kahekordne painaja — mõis ja põud: vana Esä häälitseb ääretu Torgla soo saarel abitult endiste jumalate poole; ta otsija-trotsija poeg Villem ei leia orjaahelais vabaduse- ja valguse teed, kuid ta põletab saladusliku, koleda Torgla ning kägistab iseenda vanglas; ta mõrsja Maja upub mõisast-põgenemisel haigutavasse Torglasse, ja nagu tasuks ohvrite eest saabub karastav vihm. Novell võlub oma äärmiselt hoogsa ja heliseva stiiliga. See novell esitab juba Tuglase müüdi-, muinasloo-kalduvust ja liitub oma meeleolult meie rahvaluulele.

Laastu „Meri“, mis on kirjutatud 1906. Toompää vangimajas, on kirjanik sulgenud oma maa ja enda ääretu vabaduse- ja valguseigatsuse, mida suruvad aja rasked rauad. Meri on selle vabaduse sümbol: „See on sääli meri, mu nooruse paleus! See on sääli meri, mu hinge igatsus! Veel vägevamaks saa, saa kangeks, mässa ning ulu, taevani tuiska, need paerahnud kui sõmerad paiska, et need müürid kord merre langeks! Mürise, meri, väära ning

murra! Kui oled sa tõusnud, siis võitle ka korra!“

Ühes teises laastus ütleb kirjanik: „Ah, kuidas igatseksin prohvetisõnu, mis tulise jõena üle huulte voolaksid... ning juhataksid maid, kus kaob aine ja algab vaim. Tahaksin kuulutada uusi tootatud maid, säälpool praegusi taevaid ja põrguid, neid puhtaid regioonid, kus oleks Vaba ja Suure Inimese kodumaa.“

Ja teisel kirjutab ta endast: „Nõnda tahaksin elada, nõnda tahaksin surra: rõõmsana ja võimsana kui tõusev päikene, ja raugena ning vaiksena kui loodesse jõudev igaviku ja ääretuse laps.“

Maapao-aastail valmivad novellikogu „Kahekesi“ (1908), millest eriti tähelepanevad õrnad värvirikkad hingepildid „Toome helbed“ ja „Suveöö armastus“, ja romaan „Felix Ormusson“ (1915).

Sest ajajärgust on pärit mitmed vääririd arvestuslikud uurimustööd, näit. „Eduard Vilde ja Ernst Peterson“ („Noor-Eesti“ III 1909), „Kirjanduslik stiil“ („Noor-Eesti“ IV 1912), „Juhan Liiv“ (1914).

Kodumaast ja rahvast lahti kistud, andub kirjanik päämiselt kunstihuvidele, olles elavas kokkupuutumises Euroopa suurimate kunstisaavutustega.

Kirjanikule selgub lõplikult ta kirjaniku-kutse määratu kohustus. Ta kirjutab mainitud eluloos: „Kirjanduslik teos on mõttekujutuse, teadmise ja maitse ühisaavutus. Ja kõik need omadused nõuavad harimist, täiendamist ning tarvitamise puhul närvesöövät pingutust. Loomistarve — see on pigemini koorem kui õnn, vähemalt on ta seda mullé olnud.“ Ja ühes oma laastus ütleb ta: „Sina: oi, mis oled sina? Päevad tõusevad ja kustuvad, aga sina oled nagu siidiuss oma tupes: lood, et surra. Oled nagu kedrumeister oma onnis: siidiniiti tõmbad sa oma pääajust, jäädes ise ikka nõrgemaks, ikka nõrgemaks. Oled nagu lõvide kütt: oma verega meelitad sa metsloomi enese juure. Oled nagu usside taltsutaja piiratud su

¹⁾ Harrastama — millestki elavalt huvituma, huviga tegutsema.

noorpõlve kimääridest¹⁾: oma rinnasoajusega pead sa neid soendama. Oled nagu armastaja Daudet²⁾ muinasjutus kuldajuga mehest: ta ammutas enese pääst kulda oma armsama pillamiseks nii kaua, kuni viimse verise peotäie ta jalgade ette heitis ning ise maha langes.“

„Oleks sul valida mõistuse selge taeva ja elu ning sinu Suure Unistuse vahel, — sa jätaksid mõistuse selge taeva ja elu ning lendaksid tuhat tiivul oma Suure Unistuse poole — ümberpiiratud pilkasest ööst ning surmast.“

Oma äärmises andumuses kunstile võõrdub kirjanik elust ja elab oma unistuslikus ilmas. Karm, toores aeg ja isiklikud kannatused eriti mõjutasid seda. Kirjanik ütleb „Unede kuristikus“ (1906), mis sisaldab meie 1905. aasta õudseid pilte: „Missugune meeletu aeg! Kui odavaks, väärtusetuks oli saanud inimene aja raske vankri all!... Vahel tundus kogu olemasolu ainult unenäona.“ Kirjanik näeb end põgenejana relvastatud ratsanikkude ees. Ta ütleb säälsamas: „Minu osa elus on olnud ainult näida ja mitte olla. See on olnud luule ja fantaasia. Mul pole oma südant iialgi olnud: luule ja fantaasia südamega olen ma tundnud.“

Romaanis „Felix Ormusson“ annab kirjanik sarnase elust-võõrdunud kunstniku-unistaja kuju, kes püüab asjata ka igapäevast elu maitsta, ise ta üle kibedalt naeratades. Romaanis on eesti üürrike suvi leidnud haruldase hingestatunud käsituse; ta stiil on värviharendav ja kõlav.

1917. pärast vene II revolutsiooni avaneb kirjanikule võimalus tulla kodumaale. Sest ajast on ilmunud Tuglaselt novellikogud „Saatus“ (1917), „Raskuse vaim“ (1920), „Hingede rändamine“ (1925), hulk kirjanduslikke arvustusi, uurimusi ja eluvaatlusi, nagu: „Mait Metsanurk“, „A. H. Tammsaare“, „Henrik Ibsen inimesena“, „W. Shakespeare“, „Kriitika“ I ja IV, „Aja kaja“, „Kirjanduslik päevaraamat“ j. t., siis

reisikirjeldus „Teekond Hispaania“ (1918).

Ses perioodis on Tuglase ilukirjanduslik looming fantastiline. Ta kirjutab „Kriitilises intermezzos“: „Luu müüte, see on kõige kõrgem. Luua seda üksi, mis muidu rahvad ja aastasajad on loonud, — see on jumalik. Suuremat õnne ei pea kunstnik lootma.“ See Tuglase kalduvus müüdile, muinasloole tuli esile juba tema hämaras Torgla soo muinasjutus „Jumala saar“, kuid nüüd saab tema kindlaks alaks.

„Saatus“, „Raskuse vaim“ ja „Hingede rändamine“ fantastilistes novellides leiame sügavaid eluküsimuste lahendusi: väliskujud, sündmused, pildid on igaveste elutõdede märgid — sümboolid. Sügavus, tiheus — need on Tuglase küpse loominguga pätunnused. Äärmises tihedusepüüis saab kirjanik mõnikord juba raskestimõistetavaks. Neis teostuvad täiel määral Tuglase rikas fantaasia, tugev mõte, kunstimaitse ja erilised suured teadmused.

Üldis-tuttavad noortelegi „Saatus“ novellest on „Popi ja Huhuu“ ning „Raskuse vaim“ novellest „Inimese vari.“

Novellis „Popi ja Huhuu“ käsitab kirjanik praeguse inimühiskonna äärmist abitust ja orjalikkust (Popi) ühelt ning piiritu võimu toorust ja meeletust (Huhuu) teiselt poolt. Vanas majas elab tõbine Isand mägrakoer Popi ja puuriahv Huhuga. Ühel hommikul läheb Isand linna ja ei tule enam tagasi. Loomad on näljas. Popi ootab ja unistab hääst peremehest; Huhuu määratseb. Viimaks murrab Huhuu puuriukse ja hakkab peremeheks: riietub Isanda riidesse, magab selle voodis ja rüvetab kõike rikkudes ja hävitades kogu maja. Viimaks leiab ta Isanda viinaankru ja hakkab jooma. Purjus ta piinab ja peksab vaest Popit, kes on hirmust poolmeeletu, kuid alistub kõigele, sest tal koerana peab olema isand. Ja meeletu elu kestab seni, kui määratsev ahv ühel päeval viinaotsimisel leiab lõhkeainete kasti ja kogu maja lendab õhku.

¹⁾ Kimäär — muinasjutuline koletis: eespool lõvi, tagapool lendmadu, keskosa kits. ²⁾ Dodää — prantsuse kirjanik 1840—1897.

„Inimese varjus“ kostab leinava ema nagu looduse hää. Vaene Parve-Maret on kasvatanud poja, kellest peab saama tema suur unistus. Kuid poeg viiakse õitsvais noorusaastais sõtta. Sõda sööb poja ihu ja hinge; tema tuleb seitsme aasta pärast tagasi koju roimarina surema. Emal, kes kogu aja unistanud pojast kangelasena, jääb vaid mätta inimese vari. Ja kurbusest meeletuna veereb ta lootsikuga päri jõge, valust-lõhkevas pääs mõttetu mõte: „Keda, keda olen ma armastanud, keda matnud, keda leinanud?“

Ilukirjandusliku loomingu kõrval on Tuglas vahetpidamata tegutsenud mitmesuguste kirjanduse-küsimustega ja arvustustega. Tal on otse tarve iga oma arenemisastet ja saavutust üles märkida. Igast kunstinähtusest võtab ta elava huviga osa. Tal on tõsiseid suuremaid uurimistöid kui ka palju väikesi vaimurikkaid artikleid. Kõigis neis ilmub Tuglase juurdlev mõte, mis alatasa uusi väärtusi otsib ja aimab, peen maitse ja eriline võime tungida põhjalikult ja sügavalt igasse käsitatavasse küsimusse.

Tema maapao-aastate reisikirjeldus

„Teekond Hispaania“ moodustab meie reisikirjanduse suurima ja sügavaima saavutuse.

Selle kõrval on Tuglas andnud meile häid tõlkeid eriti soome kirjandusest: Kivi „Seitse venda,“ Aho „Vaikne meri,“ Aino Kallase „Lahkuvate laevade linn,“ „Noor-Eesti“ j. t.

Friedebert Tuglase nimega on seotud meie proosa uuestisünd Noor-Eesti päevilt. Vähe sellest, et ta äratas ja pani liikuma Eestis uued vaated ja nõuded kirjanduse stiili kohta, millega vanemadki kirjanikud ühes läksid, ta oma isikliku loomingu andis meie proosale ideelise ja hingelulise sügavuse ning stiili tiheduse, värvikuse ning muusika. Oma teoreetiliste tööde ja arvustustega on ta kogu meie praegust noorpõlve kirjanduse ja kunsti mõistmisele kasvatanud.

Üle kõige aga valdab kirjaniku sügav, otsekohene, äärmiselt korrektne ja tasakaaluline isik, kes kogu oma elu on elanud eriti noortele.

Noorte südamlük tervitus elu kuldsel piiril!

Meri

Friedebert Tuglas

1.

Ju lapsena igatsesin merd ääretut mina.

Ma tahtsin näha ta lainete valgeid harju ja lainetel liuglevat viirese¹⁾ varju ja vahu sees õõtsuvaid kajakakarju ning kaugel kõikuvat üksikut purju. Ma ihkasin näha ta tukkuvat pinda kui magava hiiglase raudriides rinda ja kuulata laineid, mis veerevad randa kui tuiskevad leegid, mis raksuvad, mis kirglikult kutsudes tuksuvad, mis müürinal maltsrannale vaovad ja siis jälle kiiresti kaovad kui vägi, mis taganeb

vaenlase eest, või põdrakari läeb põleva padriku seest!

Oh, kuidas ma ihkasin seda laiust ja seda suurust! Ma tahtsin näha mässava maru algust ja sähvava välgu rohelist valgust ja selle paistel tuiskevate lainete vahtu! Ma tahtsin mässava mere pääl sõita, ta tuultega raskesti võidelda, — võita — ja nutta ning naerda siis võitluste üle!

Kõike seda ihkasin ma, tusk lapsel ju täitis rinda: saaks suure mere randa, saaks randa ma!

Õo hämaras rääkis taat elu kurba

¹⁾ Viires — meripääsuke.

juttu, täis piina, orjade ohkeid ja nuttu. Öö oli nii vaikne, täis tuska ja leina, ja kaste kaalus maha värisevat maarjahiina, kuu kahvatult valgustas sauna seina ning mustad varjud magasid väljade pääl.

Siis noores hinges löid leekima kõrged aated. Ma nägin uut ilma, lahtist maad ja laia väljavaadet ning nägin vaba rahvast tõusevat. Mu rinnas kui oleks ju sündinud päikene, mis valgustab ja soendab; mu pääajus sündis ju äikene, mis kõrgatab ja hävitab — ja siis vahest isegi hävineb.

Siis näha ihkasin merd mina võimsat ja tahtsin kuulda ta kartmata mürinat: meri, minu meri, suur, võitmatu meri, vastu sull' tuksus mu südames veri — vaba ja julge kui sinagi!

2.

Ja nüüd ometi näen ma sind, oh mõõtmatu meri! Kui lai, kui suur, kuis sinetat sa! Kuis vabadust õõtsub sust vastu mull' otsata! Mu süda nii rõõmsasti tuksub, keeb veri ning säravad silmad ja sätendavad. Käed aknaraudadest kinni kramplikult hoiavad. Rind väsinud on rusetud vastu külma seina. Silmad, täis tuld ja ühtlasi põlevat tuska ning leina, näevad vahul lendavaid lainete harju ja keerlevaid valgeid kajakarju ja õrnalt ujuvaid pilvi ning säravat, sügavat sini-taeva võlvi. Ja säääl need suured võõramaa laevad kui hiigla-luiged kesk laineid käivad. Tõusevad valged purjed kui luikede tiivad ja tuuled siis viivad rahvast ja laevu kaugele ära, — sinna, kus verised täägid ei sära ja kuhu ei kosta ka raudade kõlin ning kära. Oh, ma olen nii lähedal sulle, mu meri, mu õnn! Veel üksinda külmad rauad ja seinad me vahel on, — need ära neetud seinad ja rauad!

Meri, mu meri, kas näed, su kaldal mustavad ju hauad! Kas sa ei tea, keda sinna südaöösel maeti, nagu metsalooma hauda aeti, kuiva liivaga ja kivi-dega kaeti?

Meri, mu meri, su kaldal seisavad ju võllapuud ja päikse paistel pleegivad säääl päälüüd! Kas sa ei näinud, kellel seoti siin suud öösel, mil ei paistnud kuud ega säränd taevas tähti? Keda

siis säääl kõrgel nähti päikse tõusul kõikuvat?

Meri, mu meri, su rannal ju aher-varred mustavad, — alles praegu tukid säääl kustuvad! Kas sa ei tea, kuidas see sündis ja oli, et lahti pääsis meele-tuuli? Kas sa ei näinud, kes poos, kes tappis maha, kes tõi tule talutare taha, kes tõi oigamist ja leina, murdis rahva nagu heina?

Oi seda udu minu silmade ees! Oi seda valu mu südame sees — külma ja teravat nagu need rauad, musta ja sügavat nagu need hauad või nagu meri säääl haudade taga!

3.

Öö tõuseb, tume ning tormine öö... Ei kumene kahvatu kuu, ei paista linnutee vöö... Mu vangitoas põleb punane tuluke... Varjud käivad, varjud ujuvad, siis võtavad kahtlast kuju nad... Tuul ulub ja oigab akende taga... Ei tule uni, ei tule... Öö hiline, kuid mina ei maga... Hinge täidab põletav tusk ja põletav janu...

Ma tõusen, läen jällegi külmade raudade manu. Joo külma tuult, mu väsinud rind! Kaisuta, vaba ning vihane torm, kaisuta mind! Mu silmad eksivad sügavas öös, säääl mustade udude painavas vöös.

Kesk pimedat ööd on mere pääl torm. See müriseb, raksus, suur mere süda hõõgub ja tuksus. Ah, kui kaugele veerevad vahused lainete harjad kui kiskjad metsaliste karjad või kui võitlevad sõjaväed! Mere pääl tekivad orud ja mäed; lained langevad, nõrkevad, kangevad, tõusevad, tungivad, pilguks siis hanguvad, kui haiged pöörlevad, kui rullid veerlevad, kui vihased sihi-sejad ussid siis keerlevad, oiates rannale vaovad, kaljut kui vasardega taovad ja raovad ning siis jälle oiates kaovad!

See on säääl meri, mu nooruse paleus! See on säääl meri, mu hinge igatsus! Veel vägevamaks saa, saa kangeks, mässä ning ulu, taevani tuiska, need paerahnud kui sõmerad paiska, et need müürid kord merre langeks! Mürise, meri, väära ning murra! Kui oled sa tõusnud, siis võitle ka korra!

Ja tulekski rusude all minul surra, siis ihkaks, et süda minul meresse vaoks, ja et minu elu siis lainetes kaoks, ja et mina lainena uuesti mühaks kodumaa külmal ja liivasel rannal sest suurest

murest oma südame sees — nii külmast ja teravast nagu need rauad, nii mustast ja sügavast nagu need hauad või nagu meri säääl haudade taga!

Tallinna Toompää vangimajas 1906.

Liiva-moonaküla poisid

II Vanaviisi-jutud

J. Parijõgi

Kalle Kusti, Vilu Jaan ja Lembiku Arno kükitasid koolitoas ahju ees ja ajasid hagu alla.

See oli sedaviisi säetud, et poisid pidid kordamööda ahju kütma ja joogivee tooma, tüdrukute mure oli põrandaid pühkida, muudkui ahjukütjad poisid pidid aitama pühkimise ajal pinke eest ära lükata ja pärast jälle tagasi panna. Sedaviisi oli kohe terveks nädalaks säetud, ja igaühel oli oma päev teada.

Siis tuldi juba vara hommikul koolimajja, mõnikord kella viieks või kuueks, taoti saapakannaga ukse pihta, kuni unine koolmeister ukse avas, poisid sisse laskis ja igakord läbi sõimas, et mis asja nad nii vara peaksid tikkuma siia koolimajja.

Hää oli siis istuda küdeva ahju ees, hagu ahju ajada ja vaadata, kuidas tuleleek esiteks haoraagude ümber limpsas, siis aga kinni haaras ja vihisedes ja turtsudes ära neelis. Siis oli koolimaja hoopis teissugune kui päeval. Kella tiksumine oli selgesti kuulda, kantli all krabistasid hiired ja vana orel nagises ja kääksus iseenesest. Oli nii pime, et keisripilti ei olnud ahju ette sugugi näha. Ja kui tuleleek heledamini loitis, pugesid kapi tagant varjud välja, hiilised seinale, tantsisid säääl ja kadusid üksteise järele ikka sinna nurga poole.

Siis alustas Kalle Kusti muinasjuttu:

— Eks ükskord olnud ka väike poiss, ikka hää poiss, aga keski pole teda salinud. Koolmeister jätnud igakord kinni, kui venekeele tükki pole osanud, mõnikord kiusanud kohe muidu ja tagunud

joonlauaga vastu sõrmi. Ja kui suvel mõisa rohuaias käinud peenraid kitkumas, siis on kärner annud temale ikka kõige rohkem rohtunud peenrad, aga nõudnud ikkagi, et söögivahes peenar kitkutud olgu. Eks ühel päeval poiss kitkunud jälle kangesti vindunud ja rohtunud peenart; päike olnud juba lõunas, et vaata, et varsti hakkab perekell hüüdma, aga temal pole veel poolt peenartki kitkutud. Nõgeseid olnud palju, käed kirvendanud ja olnud küünarnukkideni kublulised.

— No kuidas ta siis viimati saanud? Kas saanud ikka lõunaks peenra kitkutud?

— Kuulake, kuidas saanud. Puhunud ikka sõrmede pääle, vahest kiskunud mõne rohulible, jälle puhunud. Nutt olnud varaks. Siis mõtelnud: „Peaks ometi hall vanamees mulle appi tulema.“ Saanud nõndaviisi mõtelnud, kohe olnudki hall vanamees säääl.

— No, kust ta siis tulnud?

— Kust tulnud? Sirelipõõsa tagant astunud välja, ja olnudki säääl. Poiss näidanud käsi ja kurtnud oma häda. Hall vanamees käskinud piimohakaist ja raudnõgestest mahla pigistada ja sellega käsi määrada. Ütelnud ja kadunud. Poiss pigistanud piimohakaist ja raudnõgestest mahla, määrinud käsi, kohe terved. Ja nüüd läinud töö nagu iseenesest. Enne veel kui perekell hüüdma hakanud, olnud poisil peenar kitkutud.

— No see on ju päris tore. Mina

suvel katsun määrida, ütles Lembiku Arno, — eks siis saa näha.

— Noja. Teisel päeval poiss jälle rohuaias, ammu enne kella peenar kitkutud. Jäänud siis mõttesse, et peaks täna jälle hall vanamees tulema. Saanud aga sedaviisi mõtelnud, hall vanamees olnudki säääl. Nüüd viinud hall vanamees poisi kõrvale ja hakanud rääkima: „Vaata, sa oled hää poiss, ma tahan sind aidata. Korja neid nõgeseid ja piimohakaid palju ja mine kuninga-linna. Säääl on kuningatütar haige, keski ei oska teda terveks arstida. Vana kuningas on lubanud sellele oma tütre naiseks, kes tema terveks teeb.“

— Oi sa tuhat, no kas poiss läinud?

— Läänud küll, oodake ikka. Noja, poiss jätnud kohe töö pooleli, korjanud põue piimohakaid ja raudnõgeseid täisi ja hakanud minema. Pole kodustelegi midagi ütelnud. Ikka kaua läinud, mööda teid ja metsi ja soid. Viimaks saanud kuninga-linna. Kus kuninga maja olnud kohe tore mõis. Moonamehed tulnud parajasti väljalt, toredad täkud ees, et ole mees ja hoia kinni. Kupjal olnud kuldkepp käes, aga pole kedagi sõimanud ega lõõnud. Parajasti lõõnud perekell lõunale, kus on olnud nii tore hää nagu kirikukellal! Moonameeste naised läinud lüpsikorrale, kõigil toredad pitsidega kleidid seljas justkui saksaprouadel ja hõbelüpsikud käes. Poiss tahtnud kohe kuninga juure minna, aga pole lastud, et kuhu sa oma paljaste päkkadega ja takuste pükstega lähed. Poiss mõtelnud: „Oleks nüüd hall vanamees siin ja nõiuks mulle toredad riided.“ Kohe olnudki hall vanamees säääl ja poisil toredad riided seljas, muudkui rohukimp on ikkagi põues olnud. Nüüd lastud poiss kohe kuninga ette. Poiss rääkinud loo ära, et tahab kuningatütret terveks arstida. Viidudki poiss kuningatütret juure. Kus on olnud ilus tüdruk, palju ilusam kui mõisapreilid, muudkui haige ja kahvatanud. Toodud kohe kuldkauss ja sinna sisse pigistanud poiss mahla ja määrinud kuningatütret käsi. Kohe lõõnud põsed punetama ja teisel päeval olnudki terve.

— Kas saanud siis kuningatütret endale?

— Saanud küll. Ja peetud nii toredad pulmad, missuguseid veel enne polnud nähtud. Kui vana kuningas ära surnud, saanud ise kuningaks. Toonud oma isa pärast ka sinna ja annud talle kuldkepi ja pannud kupjaks. Moonameeste ja kõigi rahva vastu on hää olnud. Ja kui jõulupuu on teinud, siis on moonapoistele kõigile suured kompevekikotid annud. Kätt on pidanud moonapoisid küll patsima, aga et kääle suud anda, seda pole vaja olnud.

— Mina tahan suvel katsuda, kui jälle rohuaeda kitkuma läheme ja kui nõgesed kõrvetavad, kas tuleb hall vanamees.

— Kas ta nüüd enam tuleb, see on ju vanal ajal olnud. Mina olen mitu korda halli vanameest kutsunud, ei ole tulnud.

— Ega ta igakord tule, seletas Lembiku Arno, — see on kohe üks aeg, millal tuleb. Kui sel ajal juhtub kutsuma, siis tuleb, muidu ei tule. Vaadake, mõisa soo taga Songuta mäe sees on ka tore mõis või loss, aga sinna pääseb ainult ühe korra saja aasta tagant, pärtlipäeva ööl. Siis lööb tuluke mäejalal põlema, kergib lossivärv määsest üles, mine aga sisse. Aga mine sa tea, millal see õige aeg on. Valetulukesi, mis inimesilossivärvasteemal peavad meelitama, on igal sügisel soos serval näha. Öövahi Kaarel rääkis, et kui tema noormees oli, siis on käinud ikka mitmel pärtlipäeva ööl lossivärvats otsimas. Ja ükskord on näinudki värvats.

— Miks ta siis sisse ei läinud?

— Ei tea isegi, saanud küll värvats vahelt sisse vaadata ja näinud vähe nende elu, aga sisse pole pääsnud. Säääl peab julge olema ega tohi karta. Temal tulnud hirm ja lasknud enda ühel valetulukesel värvats eest ära petta. Kui siis jälle tagasi tulnud, olnud värvats ja tuled kadunud.

— On see öövaht ka üks mees! Oleksin mina olnud, ei mina oleks lasknud ennast valetulukesel eemal meelitada. Missugune nende elu olnud?

— Olnud ikka tore elu. Kõiksugu hääd söögid ja joogid. Emadel pole vaja olnud lüpsikorralt ega töölt käia,

istunud aga kodu ja hoidnud ise väikesi lapsi, nii et suuremad poisid ja plikad on võinud kõik mängimas käia.

— Ega ta palju seda elu näha saanud, sest värav kadunud kohe ära.

— Ja nüüd ei leia enne keski seda väravat kui saja aasta pärast?

— Ega enne leia.

— See on imelik küll, kuidas mõni asi kohe käest ära kaob, algas nüüd veniva häälega Vilu Jaan. — Mina tean ka ühe jutu, ega see päris vanaviisi-jutt ole, aga vanaisa rääkis. Tema olnud ühekorra jälle viinavooris. Pole olnud kodunt suurt leiba kaasa võtta, kõigil saanud leib teel otsa. Mindud küll kõrtsi öömajale, aga rahakopikat pole kellelegi olnud, et leiba osta, ja muidu pole kõrtsmik kellelegi raasukestki annud. Lamatud siis kõrtsipõrandal, keski pole maganud ega sõna

rääkinud, ehk küll teadnud, et teised on üleval. Tema lutsutanud kasuka-hõlma, et siis on nagu parem, et sülg läheb alla. Siis on äkitselt justkui kohin käinud üle kõrtsitoe, akna taga läinud vähe valgemaks ja mehed näinud kõrtsis suurt leivatükki, ulatanud üle kõrtsitoe, leti juurest ukseni. Olnud puhas värske rukkileib. Terve kõrts olnud värske leiva lõhna täis. Siis on kõik tõusnud istukili nagu üks mees ja sirutanud käed leiva järele. Aga üks noorem mees hõiganud: „Vaata, leib!“ ja kohe kadunud leib ära.

— Mis ta siis pidi hõikama!

— No kõht oli tühi!

*

Väljast kostusid sammud. Varasemad lapsed tulid kooli. Ahi oli kustunud. Idataevas roosatas ja tähed lõid kahvatama.

Kilk koldel

C. Dickens. Tõlkinud E. Vöhlmann

(Järg.)

„Kõik, ilma armuta,“ vastas teine oma tugeva kontsaga vastu põrandat lüües. „Noh, kuidas siis jääb? Siis tulete ikka, tulge tingimata. See õhtu toob teile niisama kasu kui mullegi. Naised hakkavad üksteist veenma, et nad on rahul ja õnnelikud, — ja kõik on korras ega jäta midagi soovida. Ma tunnen neid. Mida üks ütleb, seda kinnitab teine järele ja paneb veel omapoolt juure. Nendes on juba niisugune järelerääkimise mood, mu härra, et kui näituseks teie naine minu omale ütles: „ma olen kõige õnnelikum naine siin ilmas ja mu mees on kõige parem meestest ning ma jumaldan teda,“ — siis minu naine ütleb talle kohe sedasama ja veel rohkem ja ise pooliti jääb uskumagi oma sõnu.“

„Kuidas, tähendab, teie kardate, et ta muidu teid ei...“ pidi ajur algama. Tackleton naeris teravalt ja katke-

liselt. „No mis? Lõpetage. — Ma kardan, et ta muidu ei...“

John tahtis lisada: „ei armasta teid,“ kuid tabanud terava pilgu praokili-silmast, mis nagu pilgutatas talle ülestõstetud palitukrae tagant, paistis talle kaaslases kõik nii toores ja eemaletõukav olevat, et siin armastamisest juttugi ei võinud olla. Sellepärast mõtles ta ümber ja vastas: „Et ta muidu teid ei usu.“ „Ah sina rebane! Viskab veel nalja!“ ütles Tackleton.

Kuid ajur, kuigi ta teise mõtte sihist kohe aru ei saanud, vaatas oma jutu-kaaslasele nii tõsiselt otsa, et see täielikumalt seletust pidi andma.

„Mulle tuli mõte,“ ütles Tackleton ja lõi parema käega pahema käe nimetissõrme pihta, nagu oleks tahtnud ütelda: see olen mina, Tackleton, — „mul tuli jonnakas mõte naist võtta ja nimelt noort ja kena (siinjuures lõi

ta oma väikese sõrme pihta, mis pruuti pidi kujutama, lõi järsku ja tugevasti, kui oma võimu tundes). Mul on võimalik seda mõtet teostada ja teostangi. See on minu tahtmine. Kuid... vaa-dake sinna!“

Ta näitas kamina poole, kus Dot oma ümmargust lõuga käele toetades mõttes istus ja üksisilmi tulle vahtis. John vaatas naist, siis Tackletoni, siis jälle esimest ja jälle Tackletoni.

„Kahtlemata austab ta teid ja kuuleb teie sõna,“ jätkas Tackleton, „ja et ma mitte sentimentaalne ei ole, siis on sellest minu jaoks küllalt. Või arvate teie, et kõiges selles veel midagi rohkem peaks peituma?“

„Ma arvan,“ tähendas ajur, „et igaühe, kes mulle seda julgeks eitada, ma otsekohe aknast välja viskaksin.“

„Nimelt,“ kinnitas Tackleton talle ebaomase järeleandlikkusega. „Muidugi teeksite seda tingimata. Usun kindlasti. Hääd ööd ja mõnusauid unesid.“

John oli segane ega võinud endale selgeks teha, miks. Tal oli piinlik ja see paistis tahtmata ta näost ja olekust.

„Hääd ööd, minu sõber!“ ütles Tackleton kaastundliku häälega. „Ma siis lähen nüüd. Meie oleme aga täiesti täis paar, nagu näen. Siis teie homme õhtu ikka tingimata ei tule. No hüva. Tean, kuhu te ülehommel lähete, sääl näeme ju. Ma toon ka oma pruudi sinna. See on talle kasulik. Olete nõus? Täna. Jumal, mis see on?“

Kostis äkki kiljatus, hele ja läbitungiv, nii et tuba vastu kajas nagu klaasnõu. Kiljatas Johni naine. Ta kargas jalule ja jäi seisma nagu hirmust ja ehmatuses tarretanud. Võõras oli tulele lähemale nihkunud, et soenduda, ja seisis ainult paar sammu tema toolist eemal. Kuid ta oli üsna rahuline.

„Dot,“ hüüdis ajur. „Mary¹⁾, mu silmaterake, mis sinuga on?“

Silmapilk olid kõik ta ümber. Caleb, kes koogikastil magusalt tukkus, haaras esimesel momendil miss Slowboy juustest kinni, kuid vabandas kohe.

„Mary!“ rääkis hirmunud John ja

katsus teda kätega toetada. „Oled sa haige? Räägi, mis sul on, Dot!“

Kuid vastuse asemel vehkles ta ainult kätega ja hakkas siis korruga hüsteeriliselt²⁾ naerma. Siis rabeles ta enda mehe käte vahelt lahti, laskus põrandale, kattis näo põllega ja hakkas kibedasti nuuksuma; siis naeris jälle ja nuttis, aga lõppeks ütles, et tal külm olewat, ja laskis enda tule juure talutada, kus ta ennegi istus. Vanamees aga seisis koldel endiselt vaikselt ja rahuliselt.

„Nüüd on mul parem, John,“ ütles ta. „Mul on jälle üsna hääd... ma... John!“

Aga John seisis hoopis teisel pool, kuna Dot oma näo vanamehe poole oli pöörnud, nagu räägiks ta temaga. Kas ta mitte ei soninud?

„John, kallike, ära ehmata. See oli lihtsalt viirastus. Ehmatasin, ei tea isegi, miks. Midagi nagu vilksatas silme ees. Nüüd läks mööda, päris mööda.“

„Jumalale tänu, et mööda läks,“ pomises Tackleton ja vaatas oma ilmeka silmaga paljutähendavalt toas ringi. „Imestan ainult, kuhu ta läks ja mis see oli. Hm! Caleb, tulge siia! Kes see hallpää sääl on?“

„Kahjuks ei tea mitte, sir,“ vastas Caleb sosinal. „Pole ennem iialgi näinud. Tore mudel pätklipurustaja jaoks, päris uus mudel. Vedruga lõualuu, mis avaneks vestini — tuleks tore.“

„Ta poleks küllalt hirmus,“ ütles Tackleton.

„Aga siis tikutoosi jaoks tore mudel,“ jätkas Caleb, praegu leitud uut mõtet süvendades. „Pää peaks lahtikruvitav olema, kuhu tuleksid tikud; jalad ülespoole, et päkkadel tuld tõmata. Džentlmeni tuppa kamina kivi-riiulile — väga tore!“

„Tühja kah! Tal pole midagi, mis hirmu võiks äratada,“ ütles Tackleton. „Ei saa aru, mis te temas leidsite. Läheme parem! Võtke see karp! No proua, usun, et te nüüd juba üsna terve olete?“

„Ah ja, täiesti,“ vastas Dot ja viipas talle kiirelt käega, et ta läheks. „Hääd ööd!“

1) Meeri. 2) Hüsteeria — haiglane ülitundlikkus, närvlikkus.

„Hääd ööd, hääd ööd, John Peery-ingle! Caleb, karbiga ettevaatlikumalt. Kui te ta maha pillate, siis lõõn teid surnuks. Õues on pime kui põrgus ja tuul kangem kui kunagi. Hääd ööd!“

Veel korra toas teravalt ringi vaadanud, läks ta lõppeks välja Calebi saatel, kes korvi pää pääl kandis.

John oli oma väikese naise pärast nii ehmatanud ja askeldas, teda rahustada püüdes, nii et ta võõra juuresoleku üsna unustas. Alles nüüd tuli see talle meele ja ta nägi teda ikka kamina juures seisvat.

„Kuidas talle ikka veel järele ei tulda. Ma annan talle mõista, et tal on aeg juba minna,“ ütles John.

„Ma pean väga vabandama, mu sõber,“ ütles äkki vanamees neile lähenedes, „seda enam, et teie naine küllalt terve ei näi olevat. Aga minu teener, ilma kellela mina kuhugi ei saa (ta osutab oma kõrvu ja raputas pääd), ei ole ilmunud, ja ma kardan juba, et midagi eksitust on juhtunud. Kuid pime öö, mis mind sundis teie juures ulualust otsima — ja annaks Jumal, et ma alati nii häässe kohta juhtuksin — on ikkagi pime ja ilm pole sugugi paremaks läinud. Ehk olete nii lahke ja lubate minul siia öömajale jääda?“

„Ja, ja, muidugi!“ hüüdis Dot. „Te võite siia jääda!“

„Hää küll,“ ütles ajur, naise kiiret nõusolekut imestades. „Hää küll. Ma ei taha vastu olla, kuid ma ei ole kindel, et —“

„Tss!“ segas Dot vahele. „Aga armas John!“

„Mis sest siis on, ta on ju kurt kui kivi,“ ütles John.

„Ma tean, et ta on kurt, aga... Ja, härra, jah kindlasti. Jah oleme nõus. Ma teen talle silmapilk aseme ülal, John.“

Ja ta jooksis toast. Ta ärritus, isemoodi elavus, mida ta ei suutnud varjata, olid nii imelikud, et John talle päris segaselt järele vahtis ega oma kohmetuses midagi mõistnud pääle hakata.

„Ja jooksid mammad asemeid tegema!“ lõbustas miss Slowboy last. „Ja kui nemad oma mütse kergitasid,

läksid neil juuksed pruuniks ja kaha-rasse, aga meie kallid mammad istusid tulede juures, nägid seda ja ehmatasid.“

Kui meie oleme ärritatud või millestki mures, siis oleme kohe valmis kui iseenesest kõiksugu lollust uskuma, mis muidu sugugi asja ei puutu. Pikkamisi toas edasi-tagasi jalutades, märkas John, et ta Tilly mõttetuid sõnu endamisi kordab. Tilly oli vait jäänud ja jõudis (nagu see kõigi lapsehoidjate viis on) ju pääga lapse paljast päakest niipalju silitada, kui seda tarvilikuks luges, ja talle tanu pähe panna, — aga tema kordas neid ikka sõna-sõnalt nagu ülesannet:

„Aga meie kallid mammad istusid tulede juures, nägid seda ja ehmatasid.“

Ta tõrjus kõik need mänguasjade vabrikandi märkused põlgusega tagasi, kuid ometi täitsid nad ta südame mingi seletamatu raskusega. Tackleton oli tark ja kaval, aga tema, John, alati pikameelne ja ettenägematu, sellepärast piinas teda kaua võõra salvav kergelt-visatud vihje. Muidugi-mõista talle ei tulnud mõttessegi oma naise imelise ülespidamise ja Tackletoni jutu vahel mingisugust sidet otsida. Kuid mõlemad tärkasid talle korruga meele ja ta ei saanud neid kuidagi üksteisest lahutada.

Ase oli peagi valmis ja võõras, kes oli ainult tassi teed joonud ja muust võõrustusest keeldunud, soovis hääd ööd ja läks puhkama. Nüüd nihutas Dot (ta oli juba täiesti terve, nagu ta ise ütles) kõrge tugitooli oma mehe jaoks kaminale lähemale, toppis ja ulatas talle piibu ning istus siis oma hari-likule madalale pingikeselemehekõrvale.

Ta istus ikka sellele pingikesele. Vist mõistis ta, et sel pingil oli kui midagi ligitõmbavat, et mees talle siis eriti õrn oli, kui ta siin istus.

Peab ütleva, et Dot meisterlikult piipu võis toppida ega leidunud selles asjas teist sarnast kunstnikku tervel maakeral. Oleksite näinud, kuidas ta oma väikese paksu sõrmega piibukaussi puhastas, kuidas ta siis mitukümmend korda piibutorusse puhus, nagu oleks sääl midagi sees, kuidas ta, oma armsa näokesega väga võluvaid grimasse tehes, toru teleskoobina oma parema silma

juure tõstis — ja siis alles toppima hakkas. See oli tõepoolest kena vaatepilt. Mis laadimisse puutub, siis nagu üteldud, ei teinud seda keegi korralikumalt. Kuid kõige paremini mõistis ta piipu põlema süüdata. Kui Johnil see juba suus oli, tõi naine talle tuld põleva paberitükikesega, hoides seda üsna mehekese nina lähedal, et näe — nüüd põletab! kuid ei, ei põletanud iialgi. Jah, see oli alles kunst, suur kunst.

Kilk koldel

Ja kilk ühes teekatlaga ruttasid seda mõlemad tõendama, uuesti laulma hakates. Ja tuli, mis uuesti lõi leegile, ja väike väsimata niitja kellal rääkisid sedasama. Kuid kõige tulisemalt tõendas seda ausa Johni selginud ja naerata nägu.

Ja kui ta nüüd siin vaikselt ja mõttes oma vana piipu popsis, kui hollandikell pää kohal tiksus, kui tuli lõbusalt praksus ja kilk laulis, siis tuli maja- ja koldegeenius välja (eks kilk ju oligi see geenius), lehvitas nõiakepigaga ja tõi ta silme ette kõiksugu fantastilisi õnneliku perekonnaelu kujutusi: Dote igas vanaduses ja suuruses heljus ta ümber. Dot — noor tütarlaps — jooksis ta ees põllul ja noppis lilli; Dot — häbelik neiu, kes lõppeks ta palvetele siiski järele annab; Dot — noorik, kes esi-

mest korda majja tuleb ja ara uudis-himuga majapidamise üle võtab; Dot — ema, kes pühalikult kirikusse ristsetele sammub Slowboy saatel, kel laps kätel; Dot — auväärt matroon, noor ja õitsev, kuid juba teiste Dotide — tütarde ema, kes nende tantsu külapidudel päält vaatab ja oma lastest rõõmu tunneb; Dot — paksupoolne vanaema, terve karja punapõseliste lapselaste keskel; Dot — kepi najal, küürus ja kortsudega näol, kes vanaduse pärast vaevalt jalgu jõuab tõsta. Ta nägi ka end muldse vanamehena ja vana pimedat Boxerit oma jalge ees. Ta nägi uut vankrit noorte sõitjatega (sildil „Vennad Peerybingle“ ja siis jälle ennast, haigena ja surijana, ja armastavaid käsi, kes ta ümber talitavad; nägi surnuaeda ja vana surnud ja maetud ajuri rohelist hauaküngast. Ja sedamööda kuidas kilk talle kõiki neid asju silmade ette tõi (ta nägi seda kõike selgelt, ehk küll ta aineti tulle vahtis) — läks ta süda ikka kergemaks ja ta tänas kõigest südamest oma majahaldjaid ega mõtelnud Gruff ja Tackletonist nüüd sugugi rohkem kui mina ja teie.

* * *

Aga kes on see noormees, kelle kuju seesama nõiduslik kilk naise kujutelus välja kutsus? Kes on see ilus sale noormees, kes seisab ta tooli taga ja näib nii üksikuna ja mahajäetuna? Miks seisab ta talle, toetudes käega kaminale, nii lähedal? Miks kordab ta neid kurbi sõnu: „Teise mehe ja mitte minu naine!“

Oh Dot! Oh truudusetu naine! Niisugusel pole kohta su mehe kujutlustes. Miks langes selle kuju vari tema kolde pääle?

Teine siristus.

Elasid kord Caleb Plummer ja tema pime tütar — nii algavad harilikult muinasjutud. (Õnn kaasa, sest muinasjutud kaunistavad oma luulekujudega meie halli elu igavest argipäeva. Sellepärast tänan ma neid alati ja loodan, et teie sedasama teete). Elasid kord Caleb Plummer ja ta vaene pime tütar

üksiki-üksiki väikeses lõhkenud pähkli-koore sarnases puuhütikeses. See oli nii väike, et paistis Gruff ja Tackletoni maja kõrval kui väike vistrik punase nina pääl. Gruff ja Tackletoni majad ulatusid üle terve tänava, kuna Caleb Plummeri hütikesse oleks võinud kahe haamrilöögiga maha lüüa ja rusud käruga ära viia.

Väike hütike, mis oli kõvasti vastu Gruff ja Tackletoni maja, näis väikeses teokarbina laeva kiilil või lingina uksele või kärbseseenenena puutüvel. Kuid sääljuures oli see majake Gruff ja Tackletoni firmale juureks ja alguseks. Siin pehkinud katuse all meisterdas endine Gruff koduste abinõudega mänguasju tervele oma põlve poistele ja tüdrukutele, kes nüüd juba ammu need on jõudnud purustada ja ära visata, võib-olla isegi juba igavesele unele minna.

Ma ütlesin, et Caleb Plummer ja tema pime tütar selles majas elasid. Õigemini oleks pidanud ütlema, et selles majas elas Caleb, kuna aga ta vaene pime tütar hoopis mujal, nimelt mingisuguses nõiduslikus lossis elas, mille Caleb ise talle oli valmistanud, kus ei olnud kunagi vaesust ega puudust ja kuhu mure ialgi sisse ei astunud. Caleb ei olnud mitte mingi nõid, kuid tal oli nõiduslik and, ainus, mis meil on vaesuses — ääretu armastuseand, mille loodus oli talle kinkinud, — ja see seletab kõik.

Pime tüdruk ei saanud kunagi teada, et toakese lagi oli juba kolletanud, et seintelt lubi kukkus maha, et praod seintes igapäev suurenesid ja laienesid, et palgid mädanesisid ja välja vajusid, et papp seintel rebenes ja et isegi hütikesse vorm ja välimus aeg-ajalt ikka inetumaks muutus. Pime tüdruk ei teadnud, et nende lõunalaua on lihtsad, halvad savinõud, et neil vaesus ja mure valitsevad ja et Calebil harvad juuksed iga päevaga ikka hallimaks muutuvad. Pime tüdruk ei teadnud ka, et nende peremees külm, toores ja ahne inimene on, ühe-sõnaga ei teadnud, et Tackleton on Tackleton, vaid oli arvamisel, et see on kõige parem inimene ilmas, ainult suur naljahammus, kes nende häätegi-

-inglina vihkas tänamist ja pööris tänu alati naljaks.

Ja kõik selle oli Caleb teinud; kõik selle võlgnes tüdruk oma lihtsale isale. Aga Calebilgi elas oma kilk koldel, ja ammu juba (ta pime tütar oli siis alles väike), kui ta selle laulu mõnikord kurvalt kuulatas, nagu oleks kinnitanud toahaldjas, et isegi see suur õnnetus et ta laps pime on, viimasele õnnistuseks võib saada, ja näitas talle tee, kuidas seda saavutada. Sest kilgid on võimsad. Nad juhivad inimesi, kuidas tahavad, kuigi seda inimesed ise tihti ei tea. Ja pole terves luule nägematus ilmas hääli, mis oleksid õrnemad ja ustavamad, mis meile niipalju hääd nõu annaksid ja meie hinge nii tõsise troostiga toidaksid, nagu seda meie koduse kolde kaitsevaim võib teha.

Caleb ja ta tütar töötasid koos oma harilikus töötoas, mida nad samuti ka elamiseks tarvitasid. See oli imelik ruum. Mida sääli kõike ei olnud! Valmis ja pooleli majakesi igast seisusest ja tiitlist nukkudele. Linnalähedaseid lihtsa sissesäädega suvilad, kortrid ühe toa ja köögiga — alama kihil jaoks; suurepärased linnakortrid nukkudele kõrgemast soost. Mõned nendest olid juba koduselt ja mõnusalt möbleeritud, määratud siiski kehvematele kodanikkudele; teisi võis jälle esimesel nõudmisel otsekohe mööblitega varustada määratud toolide, laudade, sohvade, voodite ja muude majapidamises tarviliste asjade tagavarast, mis praegu piki seinu olevatele riiulitele oli asetatud. Aristokraatia, keskkiht ja muu rahvas, kelle jaoks need majad olid määratud, lamasid siin ja sääli korvides ja toas laiaili ja vahtisid üksisilmi lakke.

Agas neid saksu ilma saates jõudsid nukkude meistrid igatühe seltskondliku seisukoha määramise koguni isemeelsest ja kangekaelsest loodusest ette. Neid lahutati nii teravalt üksteisest, nagu see harilikus elus on peaaegu võimatu. Meistrid ei leppinud üksi niisuguste meelevaldsete tunnismärkidega, nagu on atlas, siis või narud, vaid lisasid juure neile veel teravamaid eristavaid tunnismärke, mis isikust lahutamata, et mingisugust kahtlust isiku kuuluvuses ei võiks

tekkida. Näituseks olid suurte ja kuulsate daamide käed ja jalad vahast ja väga sümmeetrilised, kuid seda ainult kõrgemal sool. Järgmisel astmel tarvitati nahka ja aste madalamal jämedat kotiriidet. Mis puutub lihtrahvasse, siis olid neil käte ja jalgade asemel puutikud ja nii neid paigutati määratud kohtadesse, nii et mingisugust võimalust polnud säält välja upituda.

Päale nukkude oli Caleb Plummeri toas veel muid asju tema nikerdukunstist. Sääl oli noalaevu, mis kõik-sugu lindude ja neljajalgsetega sõna tõsisel mõttes laeni olid täis kiilutud. Jääb ainult imestada, kuidas need loomad sääli kitsikus võisid nii kaua purjetada. Paljudel laevadel oli julge luuleline fantaasia ustele kellad külge teinud, ilustused, mis võib-olla küll sellesse ajajärku ei kuulunud, sest see tuletab nii väga hommikusi visiite ja kirjakandjate meele, kuid lõppeks andsid need laevale välispidiselt hoopis täielikuma ilme. Sääli väikesi ragisevaid nukke, kes liikudes kõige haledamat muusikat tegid. Oli viiulikesi, trumme ja kõik-suguseid muid paukuvaid instrumente, lõpmata hulk kahureid, kilpe, mõõku, piike ja püsse. Sääli väikesi pajatseid punastes pükstes, kes üksteise järele üle kõrgete punaste äärtega barjeeride hüppasid ja teisel pool pää päale seisma jäid. Oli hulk džentilmene kaunis viisaka — et mitte ütelda ausa — välimusega, kes lendasid üle horisontaalsete traatide, mis just selleks otstarbeks nende majade välisuste ette olid pandud. Sääli oli kõik-sugu loomi, aga kõige rohkem hobuseid, igasugust tõugu, alates kirjudega, kellel oli laka asemel mingisugune riidest mantlike, ja lõpetades puhtavereliste erksate traavlitega. Ühe-sõnaga võimatu on loetella kõiki neid lõputuid karrikatuurseid figuure, mida oli tosinate kaupa ja mis olid valmis tegema kõik-sugu lollusi, kui neid vedrule või pidemele vajutati, sest ei olnud ühtki inimlikku rumalust või

nõrkust, mil Caleb Plummeri toas mitte otsekohest või kaudset esitajat poleks olnud. Ega või ütelda, et need karrikatuurid oleksid liialdanud. Eks me tea, et mõned tühised vedrud inimest mõnikord niisuguseid tükke panevad tegema, millele vahest kõige kallima pajatsigi jõud ei hakkaks.

Nii siis keset seda kirjut seltskonda istusid Caleb ja tema tütar ja töötasid. Pime tüdruk õmbles nukkude riideid, kuna Caleb ise peene härrasmaja kaheksaaknalist fassaadi maalil.

Sügavad kortsud, mis alaline mure Calebi näole oli vajutanud, ja terve ta mõtetesse süvenenud kuju, mis hulga paremini oleks kõlvanud mõnele alkeemikule¹⁾ või metafüüsikule²⁾, oli esimesel silmapilgul nagu vastandiks tema töö karakterile ja neile tühistele asjadele, mis teda ümbritsesid. Kui aga neid tühiseid asju peab välja mõtlema ja valmistama igapäevase leivatüki eest, siis omandavad nad lõpuks kaunis suure tähtsuse; päale selle pole ma isiklikult sugugi kindel, et kui Caleb oleks saanud mõneks lord-kantsleriks või parlamendiliikmeks või mõneks juristiksi või mõtlejaks, et ta siis rahvale vähem tühiseid mänguasju oleks välja kandnud, aga ma kahtlen väga, kas need mänguasjad siis ka oleksid nii süütud ja kahjutud olnud kui nüüd.

„Nii siis sattusid sa eile oma uue ilusa palituga vihma kätte, isa,“ ütles pime.

„Oma uue ilusa palituga,“ kordas Caleb, heites pilgu toasolevale nõõrile, kuhu juba mainitud kotiriidest palitu kuivamiseks rippuma oli pandud.

„Kui rõõmus ma olen, et sa ta ostsid, isa!“

„Ja veel missuguse moodse rätsepa käest,“ lisas Caleb. „Ta on ainult minu jaoks liiga häa.“

Pime katkestas töö ja naeris õnnelikult. „Liiga häa, isa! Kas võib olla midagi, mis sinu jaoks liiga häa on?“

(Järgneb.)

¹⁾ Alkeemik — keskaegne kullategija. ²⁾ Metafüüsik — olemise põhjuste uurija.

Päevaallik

Muinasjutt 3 pildis

Rudolf Reiman

(Järg.)

2.

Teesuure metsa veeres. Vaevalt-märgatav jalgrada otse metsapõue. Lapsed tulevad vasemalt, Villul leivakäär, Aadul kruus.

Villu. Mu kõht on tühi — ei jõua enam!

Aadu. Läheme, läheme! Meie ei saa allikale pimedaks.

Villu. Mu jalad valutavad. Kükitab ja hammustab leiba.

Aadu. Nüüd sul tolal söömine!

Villu. Kuidas ma tola...

Aadu. Ära nüüd — ma niisama! Anna mulle ka! Söövad. Põõsais teekaldal sahin. Tss! Kargab üles ja läheneb põõsale. Tihase pesa! Lind lendab vurinal üles. Aadu haarab taskust kivi ja viskab järgi.

Villu jookseb ka pesa juure. Viis muna! Haarab pesast mune ja topib tasku.

Aadu. Kurat, anna siial! Mina leidsin...

Villu. Ei anna! Jookseb, komistab kruusile. Taipab ja hakkab nutma. Aadu, Aadu, mis me teeme!

Aadu kokkunud. Linnupesa... kiviga... otsas! Ei jõua päevaallikale!

Villu nuttes. Kui paneme tagasi munad pessa?...

Aadu. Vanaema ütles, kui linnupesa puututakse, ema jätab maha! Mõtis-keleb. Siiski — paneme tagasi! Kohkub. Ega sa ometi kukkudes katki teinud?

Villu võtab taskust munad. Kõik terved! Lähevad tasakesi põõsa juure ja panevad tagasi munad. Kui ilusad täpilised! Ema oli kurgu alt punane, aga munadel ei ole punaseid täppe! Uuesti nuttes. Aga ema ei tule tagasi enam.

Aadu. Näe — ta tiirleb üleval. Läheme nüüd kõrvale ja ootame, vast tuleb.

Villu nutab. Ta nägi, mis meie tegime! Lapsed kükitavad endisele kohale ja ootavad täis põnevust ja kartust. Lind tiirleb kaheldes õhus ja laskub viimaks pesale. Tuli, Tuli!... Lind kokkub ja tõuseb lendu.

Aadu. Mis sa röögid! Ehmatab. Vaata, mis sa tegid!

Villu nutab. Ma ei tahtnud... Kas ta enam ei tule?

Aadu. Ei vist! Mis me ometi teeme!

Villu. Aga ootame, tasa, tasa, ehk tuleb!

Lapsed jäävad ootama. Tõesti laskub lind vähe aja pärast uuesti pesale. Laste nägudel suur rõõm, et vaevalt hoiduvad karjatamast. Villu võtab kruusi, hiilivad tasa, tasa minema.

Aadu. Kui hää! Vaata, kui kaunis on igalpool! Linnud saalivad ja siristavad, vares vaagub. Mets tõuseb roheline müürina. Mul oli alati hirm metsa ees, kuid ta on nii tore!

Villu. Ma pelgan. Puud on nii suured ja tumedad. Hüppab äkki tagasi. Uss...

Aadu kokkub tagasi. Näeb. Vaata lolli — konn! Temal uss!

Villu viskab kruusi, haarab malga ja taoteleb lüüa. Ah sa siga!

Aadu võtab kruusi, äkki haarab Villul käest. Villu, Villu, ära löö...

Villu. Tema kurat!...

Aadu. Mõttele, mis me jälle!

Villu saab aru, nutul. Ma ei tahtnud... Vaatleb konna. Kui kena loomake! Suured, suured silmad pääs — kohe vaatab otsa... Hüppa, hüppa, vana krooksu-kene! Kas temal on ka poegi?

Aadu. Miks ei ole! Mäletad — linalomp kevadel kihises neid täis: mustad, suur pää ainult ja saba...

Villu. Kus ta pesa on?

Aadu. Pesa... Isa näitas kord lombis — rohekaskollane, nagu seen... Hakkame, hakkame minema: meie ei jõua nii pärale kunagi...

Pime-Märt komberdab paremalt.

Villu hirmub. Vaata — must, küürus!

Aadu. Jänes! See on ju Pime-Märt. Tss! Otsi malk: pistame talle jalgade vahele! Kui toredasti ta käis ninali üleile, otse porri! Villu annab malga.

Aadu hiilib Märdi juure. Kui hakkab malka säädma, pillab maha kruusi. Ehmub, tõmbub tagasi ja hakkab nuuksuma. Villu samuti.

Pime-Märt. Keegi liigub... Hääd inimesed, ütlege Pime-Märdile, kas küla veel kaugel! Keegi nagu nutab... Kobab käega ümber ja leiab Aadu päa. Häa laps, mispärast sa nutad?

Aadu ja Villu. Meie ei ole hääd...

Pime-Märt. Aadu ja Villu hääl! Nüüd nad juba ei jäta rahule mind... Nutavad? Miks te tõukasite maha minu üleile! Pimeda... jumal nuhtleb! Laste nutt tugeneb. Õrnalt. Ärge nutke, ärge nutke — ei nuhtle lapsi! Lapsed võivad saada hääks kõik veel! Vanad ei saa...

Aadu nuttes. Märt — ma — ma tahtsin sind täna jälle maha pillata...

Pime-Märt. Ja nutad nüüd...

Aadu. Sain aru, kui inetu...

Pime-Märt. Aga Villu?

Villu. Mina ka...

Aadu. Kas sa üleile said haiget palju?

Pime-Märt. Mis sest, lapsed! Olen nii sagedasti kukkunud... Saite arul! Siis olete teel hääle...

Aadu ja Villu. Aga meie oleme liiga halvad!

Pime-Märt. Ei ole, ei ole! Aga lapsed, kuidas saite siia, metsa?

Villu. Meie läheme päevaallikale.

Pime-Märt. Päevaallikale?

Aadu. Ja. Ema silmad jäävad haigemaks iga päevaga. Ei näe enam isa... on tige. Isa on kurb, ei saa süüa, puhata!

Pime-Märt tumedalt. Ja. Kõigil on silmad haiged. Kõik oleme tigidad... Nii ilus on elu! Aga ei mõista, ei mõista enne, kui oleme päris pimedad. Ja siis on hilja...

Villu. Kas sinul ka?

Pime-Märt ei vasta.

Aadu. Me toome sulle ka päevaallika vett!

Villu. Ja! Ning sa hakkad nägema...

Pime-Märt. Hilja, hilja on mulle!.. Lapsed, ärge minge: teie ei jõua allikale! Mets on täis hirmusid! Ja süda ei ole iialgi nii kindel, et ei vaata ümber... Ja kes vaatab — kohkub ja

eksib... Ka mina katsusin ükskord. Neli päeva eksisin metsas, nõrkesin näljast ja hirmust. Metsavaht viimaks leidis mu.

Villu meelt heites. Meie pidime praegu jälle linnupesa lõhkuma ja konna tapma...

Aadu. Aga ometi on käidud allikal! Vanaema rääkis. Meie oleme halvad, kuid meie tahame, tahame — ei saa teisiti... Ema jääb pimedaks!

Pime-Märt. Võib olla, teeb tahtmine kõik... Kuid ma kardan õnnetust. Tulge tagasi minuga!

Aadu. Ei, meie ei või!

Villu. Märt ei oska üksi minna?

Aadu. Meie saadame su ristteeni...

Pime-Märt. Armsad lapsed, ärge muretsege! Kord õpitakse nägema silmadetagi, läbi kaede... Ei eksi me enam lagedal teel. Õrnalt. Näen teie südameidki! Neid halbu, õnnetuid südamekesi, kus põleb päikese säde. Saite nägijaiks ise, tehke nägijaiks teisi. Õnn tee! Silub nende päid ja komberdab vasmale. Aadu võtab kruusi, lapsed paremale.

Aadu. Mu süda on jälle rõõmus ja julge: Meie jõuame kindlasti päevaallikale. Näe, — teerada puie vahell.. Tahavad astuda teerajale.

Villu kabuhirmus, osutab puu alla. Karu...

Aadu kohkub, kuid vaatab teravasti. Inimene maas!

Villu. Röövel...

Aadu. Aga meilt ei ole tal midagi võtta. Ütleme, et läheme allikale...

Villu. Ära mine!

Aadu vaatab ja läheneb. Villu, see on Joomar-Jaan! Täis kui tina!

Villu jookseb juure. Kõditame kõrrega ninast! Paneme samblaid suhu! Mäletad, kui pühapäeval külavahel kraavis...

Aadu. Ei, võtame tal püksid jalast ja peidame põõsasse, siis arvab, et röövlid... Kohkub. Aga Villu, mis me jälle! Villul nutt varaks. Mõlemad vaatavad vaikides lamajat.

Villu. Miks ta joob ometi?

Aadu. Ja kui ta külavahel kaaber-dab ning mässab, räpane, kole! Mäletad, kord tuli ema väikese Liisiga teda

koju viima, kuid ta vandus, sõimas ja lõi neid!

Villu. Kui hirmus on ta elu! Aga miks ta joob ometi? Vast temagi ei näe...

Aadu. Kuidas?

Villu. Muidu ta saaks aru ja ei teeks nii.

Aadu. Läheme edasi!

Villu. Aga Jaan jääb siia. Ta ei ärka. Tea mis võib juhtuda. Ema ja väike Liisi otsivad...

Aadu. Mis me teeme? Äkki. Ajame ta üles ja ütleme, et nad otsivad, et ta läheks koju. Raputab. Jaan, ae — ae!

Joomar-Jaan liigahtub. Mä — mä — mäm, mis sa kurat kisud? Kas ma — mam — jään võlgu sulle!

Villu. Ema ja Liisi otsivad...

Joomar-Jaan mõmised. Ah kurat, las otsivad — mis see sulle korda läheb! On ennegi otsinud. Mam — mam — ma ta — an magada! Mu pä-pää —

Aadu raputab uuesti. Jaan, tule üles, tule ometi!

Joomar-Jaan ajub istukili. Kuradid! Ah teie krantsid olete, Aadu ja Villu. Muidugi jälle torkima ja narritama, nagu ikka. Ma teile tõbrastele! Ajub kõikudes püsti ja haarab taskust pudeli. Lapsed põgenevad. Jaan astub paar sammu ja viskab pudeliga, hakkab siis teele kaaberdama. Lapsed hiilivad aralt tee ääre tagasi.

Villu. Hirmus!

Aadu. Hää, et äratasime. Nüüd läheb ta ometi kodu poole. Teised leivad üles...

Villu. Ta ei näe! Vaata, kuidas ta tuigerdab. Vaatavad järgi ja astuvad siis teerajale.

Mati ja Hilli, isatud lapsed, tulevad marjakorvidega. Näevad Aadut ja Villut ning kohkuvad.

Mati. Aadu ja Villu! Nüüd nad võtavad meie marjad jälle! Ja ema...

Hilli. Jookseme põõsaste vahelt. Vast nad ei märka... Jooksevad.

Villu. Vaata, jooksevad!

Aadu. Mati ja Hilli. Oodake te!... Sööstab järgi. Äkki ehmatab. Kui hirmsad meie oleme! Nad kardavad, et meie võtame jälle nende marjad... Ema on haige — vanaema ütles — neil ei ole süüa...

Villu. Kui nad ei pelgaks ometi... Mul on nii kahju. Hüüame neid!

Aadu. Nad ei usalda! Alati oleme kiusanud neid. Hüüab. Mati, Hilli, ärge kartke — meie ei tee midagi!

Mati ja Hilli seisatavad.

Mati kartlikult ja paluvalt. Aadu...

Aadu. Usu, meie ei...

Hilli. Tõesti?...

Aadu läheneb. Meil on nii valus, et meid pelgate!

Villu. Mul ka! Mati ja Hilli lähenevad arglikult. Kui ilusad marjad! Ja korv täis.

Mati ja Hilli tõmbavad käed korvidega selja taha, paluvalt. Ema on haige. Ei ole süüa... Aadu ja Villu on nutma puhkemas. Mati ja Hilli vaatavad hämmastuses.

Aadu. Miks oleme niisugused! Keegi ei armasta meid!

Villu. Ei keegi.

Mati küünitab marjakorvi. Võta! Ära nuta...

Hilli samuti. Võta... Aadu ja Villu nutavad.

Mati. Kas teie lähete ka marjule?

Hilli. Teil ei ole korve?

Aadu. Ei, meie läheme — päevallikale. Ema jääb pimedaks. Vanaema rääkis...

Hilli. Ema räägib ikka, et päevallika vesi teeb terveks kõik...

Villu. Meietoomevett. Teieemaleka!

Mati. Meie ema ei saa iialgi terveks! Meil ei ole isa... Kõik tummad.

Hilli. Aga nüüd ei pääsvat keegi enam allikale...

Aadu. Meie peame, muidu saame õnnetuks kõik!

Villu. Mina ka!

Aadu. Meie peame ruttama, päike on juba madalal. Toome ka teie emale, vast saab silmapilgukski rõõmsaks. Toome!

Mati ja Hilli hakkavad minema. Aadu ja Villu astuvad metsahämarusse. Metsasein punetab päikese veerdes.

Aadu tumedalt. Kui vaikne on siin!

Villu hirmus. Keegi nagu vahib — suured silmad...

Aadu. Ära vaata, ära vaata, ei ole midagi! Külvamekivikesi: teed veel ei ole tunda... Must vari langeb äkki nendele. Läbilõikav linnu hädakräuksumine. Pääsuke!..

Villu kabuhirmus. Must, lööb nokaga!... Häälights kordub. Lapsed suruvad üksteise vastu. Vari kaob.

Aadu. Mis see oli?

Villu väriseb. Määratu, must, tahtis lüüa nokaga!..

Aadu pingutub. Läheme edasi! Ära vaata! Kaeblik-vihane kassi näugumine eemal. Tuulepuhang ladvus nagu kütinte krabin.

Villu hirmus. Miitsu — näe sää!l!

Aadu samuti, aga ei vaata. Läheme! Näugumine päakohal.

Villu. Hüppab kaela — lööb küüned!.. Kükkitab Aadu varju.

Aadu katab näo kätega. Näugumine ja krabin kaugenevad. Läheb!.. Oksad ragisevad küünte all... Tummad. Läheme!

Villu. Ma ei julge!

Aadu veab kätt pidi. Läheme! Metsas kauge vinguv nutt.

Villu hirmub. Liisi nutab...

Aadu. Läheme! Ära vaata! Nutt läheneb. Valge vari langeb lastele.

Villu. Näe — valge! Liisi...

Aadu karjatab. Kägistab, kägistab... Vari vaob üle neist. Mis see oli?

Villu. Liisi...

Aadu. Ei, ei, see... Uue pingutusega. Läheme!

Villu. Ma pelgan...

Aadu. Ruttu! Õhtu on käes. Meie võime eksida! Pillab kivikesi. Ilm pimeneb aegamisi.

Villu. Pime! Meie ei jõua täna allikale!

Aadu. Läheme nii kaugele, kui jõuame. Tagasi pöördma võime alati...

Villu nutab. Ma tahan koju... Läbi-lõikav varese vaakumine ja rabin ladvus.

Aadu hirmub. Joomar-Jaan vannub...

Villu samuti. Vareseema, kelle pesa lõhkusime ja pojad Miitsule...

Aadu. Tuleb, haarab käega — viskab...

Villu. Peksab tiibadega, nokk pikal — lööb — lööb! Rabin vaigib. Kraakumine kaugemal.

Aadu toibub. Vares...

Villu. Jah, seesama vares — seesama! Otsib poegi...

Aadu. Ei — ei — see oli vares! Lendas ära.

Villu. Vares! Teerada hakkab valendama.

Aadu julgudes. Edasi: teerada valendab!

Villu hädaldab. Meie ei saa koju?

Aadu. Ära vaata tagasi! Teerada on valge ees... Kas kuu tõuseb? Ei! Aga valgeneb ühtelugu... Meie ei eksi — ei eksi! Ainult ära vaata tagasi...

Villu nutab. Ma tahan koju! Öökulli võigas ulumine. Varjud lõikuvad üle valendava teeraja. Tuulehood ladvus.

Aadu hirmub. Ulub... Muri —

Villu kabuhirmus. Kui ta pojad uputasime... Surub Aadu vastu.

Aadu julgudes. Öökull... Teerada valgeneb. (Järgneb).

Talveööl

M. Aleksa

On hilisöö, ju ammu uinund maja; öö magab väljal nagu sügav haud. Ma istun vaikselt nagu palvetaja: ei leia und, et sulgeda saaks laud.

Külm maalib akendele hõbelilli, neis sädeledes mängib kuu külm kiir. Tuul inisedes ajab õues pilli ja kuski nurgas ragisteleb hiir.

Öö südames külm praksateleb, kaikub; siis kostab äkki üksik koera hund. Taas ümber minu üksildus ja vaikus — ma valvan üksinda, ei leia und.

Noor-Eesti

R. Reiman

Las kasvame, me tõusev sugu,
ja ootame, mil tuleb tund,
kus nendele, kes näevad und,
kord müristame kõrvu sõjalugu.

G. Suits „Noor-Eesti“ I esilehel 1905.

Meie rahvuslik ärkamine läinud sa-
jangu 60. aastatel seisis päämiselt
majandusliku iseseisvuse ja kodaniku-

N. Triik **Gustav Suits**

õiguste püüsus saksa ja vene haamri ja
alasi vahel; vaimukultuuris oldi balti-
saksa kooli ja kultuuri tugeva mõju
all. Meie rahva aegamisi-ärkav vaimu-
elu kandis tuima, rõhutud, eluvõrast
ilmet. Meil ei olnud sel ajal haritlas-
konda, intelligentsi sõna tõsisel mõttes,
vaid üksikud laialipillatud vaimukange-
lased: Kreutzwald, Koidula, Jakobson,

Hurt, Veske j. t., kelle unistused olid
ühelt poolt liiga kõrged harimatule maa-
rahvale, teiselt poolt jõuetud saksa ja
vene surves.

Sajangu lõpupoolel hakkas kujunema
maarahva kõrval eesti linnakodanikkude
kiht. Need eesti linnakodanikud tungi-
sid majanduslikule iseseisvusele ja haridusele. Linnad, eriti Tartu, said
meie kultuuri-elu keskohtadeks, lähte-
jaamadeks, kust uued vaated ajalehtede,
raamatute ja haridustegelaste kaudu
tungisid külasse. Sellegi põlve huvide
keskkohas olid majanduslikud küsimu-
sed, kuna tema haridus ja vaimukultuur
olid pääliskaudsed, mis tuli noore rahva
kiirest tõusust, kultuuri-hüppest,
kelle tuimunud vaimul lasus veel orja-
aja painaja.

Sajangu vahetusel loob uus, kolmas
põlv murrangu, teise ärkamisaja,
mis tõstab esikohale hariduse ja
vaimukultuuri. See oli 1905. a.
revolutsiooni eelne käärimisaja, palju-
tõotav, kihav uutest mõtetest ja sihtidest,
täis enneolematuid unistusi ja lootusi.

„Vist harva on noorsugu niisuguse
vaimustuse ja niisuguste ootustega elule
vastu läinud kui meie tookord. Kogu
noorsoo energia kulus aatelseks eluks.
Äärmise eneseohverdamise, enesesalga-
mise kirg oli tipule jõudnud, sai leegit-
sevaks usuks... Iial pole meie
noorsugu nii aateline olnud
kui siis (Tuglas).“

Noorsugu kannab veres uut elu,
püüab oma aega ja ümbrust mõista ja
koonduda eneseteostamiseks. Olgugi
et see noorsugu võtab elavalt osa
1905. a. revolutsiooni tegevusest, põ-
randa-alusest kihutustööst, lendlehtede
trükkimisest ja levitamisest, ässitus-

kõnede pidamisest jne., on tema vaimus valdaval kohal mitte poliitilised, vaid üldkultuurilised huvid.

1903—4. aastal tekib Tartu keskkoolide kõrgemate klasside paaristkümnest eesti õpilasest selts nimega „Ühisus.“ Kogutakse oma õpilase-katuskambrites ja andutakse tõsisele eneseharimistööle: loetakse ja harutatakse kirjandust, toimetatakse käsikirjalist ajakirja, refereeritakse ja vaieldakse nii kunstilisest kui ilmavaatelistest küsimustest. Alatakse eesti keele, kirjanduse ja vaimueluga, kuid huvide ala edeneb ühes liigete arenemisega ja noored tungivad euroopa kultuuri ja kunsti täiusviljade poole. Kuid põhitooniks on lõkendav rahvuslik vaimustus, äge ja aktiivne. Ring paneb toime piduõhtuid eesti kirjanikkude mälestamiseks (Koidula, Veske j. t.); vaimuhaige luuletaja Juhan Liiva raske saatuse viis „Ühisuse“ liikmed tema toetamisele, niipalju kui nende kehvus lubas. Sest võttis ka vanapõlv osa. Ring suureneb. Nad annavad „kirjanduse sõpradena“ välja kolm koguteost nimega „Kiired.“

Nende kirjandust- ja kunstharrastavate õpilaste seas on juhtival kohal: Gustav Suits, Friedebert Tuglas, Anton Hansen-Tammsaare, Villem Grünthal-Ridala, Johannes Aavik, Bernhard Linde ja teised.

Tekib mõte koonduda kindlamini ja anda välja ühist albumit. Ja 1904. koondutaksegi Noor-Eesti Kirjanikkude Ühinguks, kes järgmisel aastal annab välja oma „Noor-Eesti“ esimese albumi.

Noor-Eesti vaimline juht Gustav Suits säeb üles Noor-Eesti sihid:

„Meie ütleme: noorus kohustab.

Ja meie seisame teelahkmel.

On paljugi sihte ja püüdeid meie maal, aga noorte ülesanne ja püüe olgu: kui aeg on kitsas ja madal, siis tuleb seda laiendada avaramaks, tarviduste kohasemaks teha.

See, mis olusid inimestele ja rahvastele aitab tarviduste kohasemaks teha, mis inimesi kannab ja tõstab, on haridus. Ja meie hüüe on: Enam kultuuri! See on kõigi vabastavate aadete ja püüete esimene tingimus. Enam euroopalist kultuuri!

„Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks.“

Friedebert Tuglas kirjutab: „Tee, mil oleme, on paratamatu ja sellepärast õige tee.“

Eesti haridus, mis seni saksa ja vene kammitas olnud, avanegu kõigile kultuuridele. Ja nooreestlased loovad tiheda sideme prantsuse, soome ja skandinaavia kultuuriga.

Nooreestlaste kultuuriharrastusis olid esikohal kirjandus ja kunst, need harrastused olid eeskätt esteetilised. Just kirjanduse ja kunsti alal oli meie seltskond Lääne-Euroopast hoopis maha jäänud. G. Suits ütleb: „Mis meieaegseid inimesi tunnetes ja püü-

A. H. Tammsaare

tes laiemalt äratada, ühendada, neile karastavat, ülendavat jõudu võib anda, on iseäranis kirjandus ja kunst.“ Nad paistavad „vabadust ja valgust inimeste südamesse.“

Meie kirjanduses oli küll alanud tõus Juhan Liiva, Eduard Vilde ja E. Petersoniga. Kuid see kirjandus piirdus pääasjalikult eesti küla käsitusel. Ed. Vilde andis siis oma kultuur-ajaloolise suurteose „Mahtra sõda.“ Kuid sel

kirjandusel puudus arenenud, omapärane, isikuline stiil, sest kirjandusele ei esitatud meil sellal valje kunstilisi nõudeid; enamasti loodi asjaarmastajatena.

„Mineviku needusena leidsime Eestis nii välise kui sisemise iseloomu-puuduse ja stiilivaesuse. Tuli võidelda rahvuslike pahede: kõiktegemise ja mittemidagioskamise vastu. Tuli kuulu-

Johannes Aavik

tada tõdesid, mis mujal ammu algeliseks on saanud: kirjandus olgu kunst ja kirjanik artist, kunstnik,“ kirjutab Tuglas.

Noor-Eesti kirjanikud püüavad kõik meie kirjanduse stiili uuendada. Nad nõuavad kirjanikult oma isikulist stiili ja vormi ning sisu vastavust, kooskõla.

Selle meie kirjanduse uuestsünni kandjad on Friedebert Tuglas — proosas ja Gustav Suits — luules.

Vana põlve eesti keel oli liiga vaene, arenematu, puine noorsoo sügavamale

ja peenemale vaimusisule. Ta sõnatagavara oli puudulik, sõna- ja lausevormid ebakindlad. Ta arendajad olid olnud põhimiselt saksa haridusega, sellepärast oli ta täis võõrapärasusi, eriti saksapärasusi.

Fr. Tuglas kirjutab: „Kõige paremal tahtmisel ei tule me selle keelega enam läbi. Meie vaim tunneb ta piirides kitsa, külma ja pimedana olevat nagu suitsuonnist. Ta ei vasta meie mõtte kuju, sisu ja rütmi. Igal sammul tunneb meie tundmus end temas otsekui kalgitud esinevat.“

Johannes Aavik kirjutab: „Meie kirjanikud on seni ajani ainult kõige lihtsamad, kõige vähema haridusega publikut silmas pidanud ja sellele oma raamatuid kirjutanud. Meie keel ja kirjandus peab intelligenti keeleks ja intelligenti kirjanduseks saama; ainult intelligentlik publik võib suuri, andrikaid kirjanikke sünnitada.“

Sellega kasvab Noor-Eesti keeleuuendus noorsoo rikastunud hingesisust. Keeleuuenduse kandjaks saab keeleteadlane ja kirjanik Johannes Aavik, kes tegutseb haruldases vaimustuses ja teeb keelekõrgimuse intelligenti põlevaks päevakõrgimuseks. Hiljemini rajab ta erilise kirjastiku seks ja hakkab andma välja „Keelelist kuu-kirja.“

„Noor-Eesti“ IV albumis kirjutab Aavik: „Keele kultuur! Keele reform! Keele puhastamine, korraldamine, rikastamine, kaunistamine mõõdapääsmata vajadus!“ Sõnavara rikastamine, eestkätt murrete ja soome keele abil, sõnavormide kindlustamine ja lühendamine kõlavuse ja ilu nimel ja lausevormide puhastamine saksapärasustest — germanismidest, — need on põhialad Aaviku töös. Aavik andub oma tulisele keeleuuendustööle sageli enam luuletajana kui teadlasena.

Noor-Eesti vana ümberhindamine loob arvustuse. Enne Noor-Eestit oli meie kirjanduse arvustus juhuslik, sagedasti isiklik mahategemine või ülistamine. Nooreestlased püüavad oma arvustuses teoseid siduda oma ajaga ja üksiteisega, neid mõista ja hinnata kunsti-

saavutusina. Noor-Eesti tegelastest on kirjanduse ja kunsti arvustajaina eriti tähelepanuvääravad Suits ja Tuglas, keda tuleb ka meie kunstikriitika loojateks pidada.

Noor-Eesti võtab elavalt osa kõigist kunstiküsimusist: maalikunstist, teatrist, muusikast. Otsekohesest Noor-Eesti tegelastena esinevad maalkunstnikkudest K. Mägi, N. Triik, J. Koort, Kr. Raud j. t., muusikuist M. Saar j. t.

Noor-Eesti tegevusele oli omane unistuslik, romantiline põhitoon. Tuglas ütleb: „Noor-Eesti esinemine — see oli õieti etteheide meie ümbrusele ja minevikule. Meie aimesime, et meie hing olude ja traditsioonidega ühte ei sünni, — ja me ei hakanud igatahes mitte oma hingi ümber muutma.“

Nooreestlased esitavad meie kirjanduse ja kunsti „tormi ja tungi“ aega; neis kõigis valitses G. Suitsu sõnade järgi „heledama, avarama ja rikkama elu palav, nimetu igatsus.“

Noor-Eesti arenemispeeglina esinevad pääasjalikult kunstikaunid albumid „Noor Eesti“ I 1905., II 1907., III 1909., IV 1912. ja V 1915., „Noor-Eesti“ ajakiri 1910.—1911. Need on laialisemates ringkondades kirjanduslikke ja kunstilisi huvisid levitanud ja süvendanud, praegust teovõimsat põlve nooruses kunstile kasvatanud. Pääle selle ühingu toimetusel ja ta juures tekkinud osatühisuse väljaandel on terve aastakümnesuurem osa parematilukirjandust ilmunud. Noor-Eesti on ka meie raamatule kunstilise välimuse andnud; Juhan Liiva luuletuste iluväljanne on seni jäänud meie ilusaimaks raamatuks.

1914.—1917. ilmub kirjandus-ühiskondlik ajakiri „Vaba Sõna,“ milles tungivad väljendusele ka nooreestlaste poliitilis-ühiskondlikud huvid.

Noor-Eesti äge tegevus leidis teravat vastolu vanade seas. Noor-Eestit süüdistatakse eesti talupoja-kultuuri rikkumises võõra kultuuriga, teda nimetatakse „eesti elu seitsmendaks paiseks,“ „kultuurihaguseks“ jne. Ei mõistetud, et ta oli meie oma maa-

pinnast ja vaimutarvetest kasvanud paratamatu kultuurliikumine.

1905. aastale järgnev vene poliitiline tagakiusamine pillutas laiali paljud Noor-Eesti tegelased: Tuglas pidi veetma kuid Toompää vangimajas, kuni pääsis maapakku, kust sai tulla tagasi alles 1917.; G. Suitsule ei antud kodumaal tegevusala, et ta pidi Soome asu-

Konrad Mägi

ma. Loovamad jõud kaotasid sideme kodumaaga.

Teiselt poolt oli kaotanud Noor-Eesti oma kiire arenguga ühenduse laiema rahvakihiga, tal puudus toetaja publik. Meie väikearvuline intelligents ei võtnud raske surve ajal osa kogu jõuga Noor-Eesti kunstihuvidest; päälegi et nooreestlased omapoolt jäid kõrvale poliitilistest päevahuvidest.

Raske surve ja võõrdumine seltskonnast mõjuvad masendavalt, painajana: nooruse lennukad unistused puru-

nevad. „Kuidas elu meie vaimustusega on mänginud nagu tuul pilvedega,“ ütleb G. Suits. Tuleb võõrdumine, elust väsimus ja raskemeelsus, aja „raskuse vaim“ laskub kõigile. Ei suudetud fäita, mis unistati. Kultuurihüpe oli äkiline ja suur, arenemisjõud väikene, tingimused otse hävitavad.

Sellepärast ei jatku Noor-Eesti liikumine pärast 1912. endise hooga. „Oleme tõepoolest väike ja vaene rahvas, ja meie oleme sunnitud madalalt algama, nii et me kõrgele ei ulatu.“ (G. Suits).

Kuid Noor-Eesti teened meie kirjan-

duse ja kunsti arenemises on suured. Nooreestlased tõstsid meie kirjanduse kunstipinnale, ise luues ja teisi mõjutades. Tuglas kirjutab: „Meie leidsime eest savise kirjanduse. Meie ei või ütelda, et ta marmorisena maha jätame. Kuid ometi on ta midagi hoopis muud kui enne oli. Oleme talle muretsenud hinnalisemaid aineid, peenemaid vorme. Oleme talle arhitektoonilisi säädusi õpetanud. Oleme eesti vaimu elu fassaadi omapoolt peenendanud ja suursugustanud.“

Planeetide-vaheline läbikäimine

J. Perelmani ainetel E. Aalbaum

Päev-päevalt, aast-aastalt areneb teadus ja tööstus. Seisu ei ole, võib liikuda ainult edasi või tagasi. Et aga inimestel tung on leida alati midagi uut, enneolematut ja paremat, siis samub elu ikka arenemistrada.

Iseäranis suurt edu näeme liikumisvahendite arenemises. Oli aeg, mil võimatu oli ookeanist üle sõita, kuna nüüd sõidame Euroopast Ameerikasse kahe nädalaga. Õhusõit näis võimatuna, fantastilise unistusena. Nüüd aga ehitatakse igapäev suuremaid ja täielikumaid lennukaid, millega isegi põhjanaba-reise ette võetakse.

Kas on võimalik kunagi ilmaruumi läbistada ja teisi taevakehi külastada? See näis vanasti õhusõiduga õige lähedalt seotud olevat. Et see aga mitte nii pole, on nüüd igaühele selge, sest ilmaruumis puudub keskkond, millele aeroplani propeller võiks tugineda ja meid edasi viia. Sellepärast ei maksa aga veel lootust kaotada, võime ju leida mingisuguse teise vahendi, mis ilma selleta edasi liigub.

Tähtsam jõud, mis köidab meid maakerale, on raskustung.

Kuidas võita raskustungi?

Selleks võime kujutella kolm viisi: 1) katsuda hoiduda külgetõmbejõust,

2) tehenda maakera külgetõmbejõudu ja 3) jättes endiseks külgetõmbejõu, leida vastujõud, mis oleks suurem sellest.

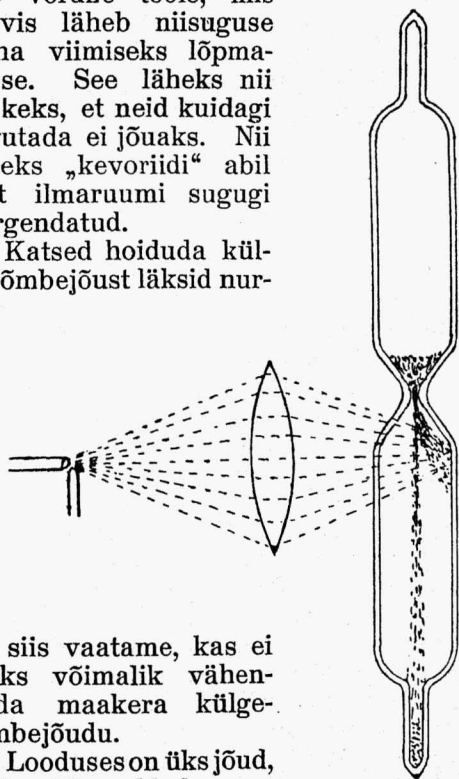
Raskustung on maakeral igalpool, ja meie ei tea ühtki takistavat ainet, mida võiks talle teele ette säada, et selle varjus siis ilmaruumi „hüpata.“ See jõud ei vähene läbi tungides mistahes suure ja tihedast massist. Leiduks niisugune aine, mis oleks läbitungimatu külgetõmbejõule, nagu on mitmed ained soojusele, valgusele ja elektrile, siis võiks loota suurt pööret nii mitmeski asjas. Näituseks võiksime tõsta igasugust raskust ilma mingit jõudu tarvitamata, eraldades tema ainega, mis teeks ta täiesti kaalumatuks. Väga tähtsat osa mängiks see sõjas, sest ükski pomm ei kukuks kohale, kust raskustung kõrvaldatud, vaid lendaks mööda, langedes mujale.

Inglise kirjanik Wells on kirjutanud fantastilise romaani, kus kujutatakse sõitu niisuguse aine abil ehitatud ilma-laevaga. See laev on suur klaasist kera, millesse mahub kõik reisijate varustus ühes pressitud õhuhulgaga. Päält on ta kaetud „kevoriidiga,“ ainega, mis läbitungimatu külgetõmbejõule; kate on jaotatud osadeks, nii et võib laeva täi-

esti kaalumatuks või mõnd osa avades enam-vähem külgetõmbejõule alluvaks teha. Niipea kui kõik „aknad“ sulgeda, lendab laev kui õhumull vees üles ja väljaspool õhkkonda inertsil mõjul edasi. Avades aknaid, võib alistada teda teiste ilmakehade külgetõmbele, ja nii külastavad romaanikangelased kuud ja pööraavad tagasi maale.

Oletame, et tuleviku teadlased leiavadki sarnase „kevoriidi“, kuid siiski, olgu see romaanis kirjeldatud nii hästi kui tahes, poleks temaga tegutsemine nii kerge, kui arvatud. Laeva raskust tõsta ja seda jälle langeda lasta tähendaks teha tööd ilma jõu kulutamisetä, s. o. ehitada ammu-igatsetud „perpetuum mobile.“ Arusaadav, et see võimatu oleks, ja meie peaksime selle töö tegemiseks jõudu kulutama „kevoriidi“ paigutamisel laeva alla või laevas tuleks „kevoriidi“ plaatide liigutamisel teha töö võrdne tööle, mis tarvis läheb niisuguse keha viimiseks lõpmatusse. See läheks nii raskeks, et neid kuidagi liigutada ei jõuaks. Nii poleks „kevoriidi“ abil sõit ilmaruumi sugugi kergendatud.

Katsed hoiduda külgetõmbejõust läksid nur-

ja, siis vaatame, kas ei oleks võimalik vähendada maakera külgetõmbejõudu.

Looduses on üks jõud, mida võib eraldada maakera külgetõmbejõust, see on valgusekiirte rõhumine. Selle jõu olemasolu tõendab järgmine katse, teh-

tud ameerika õpetlaste Nickolsi ja Hulli poolt. Umbes liivakella sarnasusse õhutühja klaastorusse panna põletatud vesiroosiseemne sütt, mis õige peenike ja kerge on, ja klaaspuuru. Kui nüüd selle segu langemisel juhtida sinna tugev valgusejuga, näeme, et põletatud vesiroosiseemne tolm kantakse otse kohest langemis-sihist kõrvale, vastu klaasi seina, mis valguse allikast kaugemal on. Muidugi ei või selleks muud põhjust olla kui valgusekiirte rõhumine. On kindlaks tehtud, et mida suurem valgustatud pind ja heledam valgus, seda suurem valguse rõhumine. Võib kujutella isegi nii suurt valguse rõhumist, mis meid maakeralt ilma ruumi viskaks.

Sellel põhimõttel võiks fantastilise ilmalennuki ehitada, varustades selle suure peegliga, mida mitmesuguse nurga all päikese kiirtele vastu säädes võiks tarvitada lennu sihi ja kiiruse muutmiseks. Arvestused näitavad, et see aga kuidagi võimalik pole, sest peegel peaks olema nii õhuke, et 1 m.² seda kaaluks ainult 2 gr. Päälegi peaks ta mitme ruutkilomeetrilise suurusega olema, et kanda laeva reisijate ja nende varustusega. Et niisugust peeglit millestki võimalik valmistada pole, peame sellest kavatsusest loobuma.

Nagu näha, ei taha looduse jõud meie ilmalaeva mootoriks saada, järelikult peame selleks kunstlikke jõude otsima.

Liikuvale kehal on tung ühtlase kiirusega sirgjooneliselt edasi liikuda (inerts). Tegelikult niisugust liikumist meie kustki ei leia, sest on palju kõrvalmõjusid, mis seda segavad.

Püssi- ja kahuri-kuul oma lennul püsib mõne aja õhus ja on oma raskuse kaotanud. Kui kiirus õhu takistuse tõttu väheneb, langeb kuul jälle maa pääle. Kaunis kerge on välja arvata horisontaalselt-visatud keha algkiirust, mis enda raskuse täiesti kaotaks ja samasuguse kiirusega ümber maakera liikuma jääks. Arvesse võtmata õhu takistust oleks see algkiirus umbes 8000 m./sek. Praegused kahurid suudavad anda kuulile algkiiruse 1000 m./sek., järelikult peaksime suurendama nende

laskevõimet 8 korda, et neist võimalik oleks maakerale uusi „kaaslasid“ lasta. Sellepärast ei maksa oma kavatsust mitte igavesti võimatuks pidada. Võrreldes vanaaegseid laskeriistu praegustega, näeme, et nad on palju enam kui 8 korda paranenud, miks ei või nad siis enam seda teha. Kui kord niisuguse kahuri toru otsa taeva poole pöörame ja säält kuuli kiirusega üle 8000 m./sek. välja laseme, peab see igavesti maa maha jätnud olema. Kui selle pommi sisse ka elamisruum valmistada, nagu see Jules Verne'i¹⁾ romaanis on, ja pomm mitte horizontaalselt, vaid vertikaalselt, näituseks kuule sihtides, välja lasta, siis peaksime varsti sinna jõudma.

Aga asi pole sugugi nii lihtne ja võimalik, kui romaanis on kirjutatud, sest võimatu oleks üle elada löök plahvatuse momendil, mis võrduks 60000-kordsele raskusele.

Lõpuks võtame kõige tõenäolisema abinõu vaatlusele.

Igatüki on tähele pannud raketi lendamist, kuid selle õige põhjuse on vist ainult mõned üles leidnud. Põlemisel tekkinud gaasid lendavad suure jõuga alla, ja raket tõugatakse ülespoole (mõju ja vastumõju säädus). Kui aga kujutella raketti mitmesüüalalise läbimõõduga, varustatud küllalt suure ja võimsa lõhkeainega, et saavutada 10-ne-kilomeetrilist kiirust sekundis, siis oleks maakera külgetõmbeahelad murtud, ja meie sõidaksime ilusal jaaniööl külastama oma kaasrändajaid planeete.

See kava on välja töötatud K. E. Tsiolkovski poolt. Tema lennukiks on hiiglarakett vastava kajutiga inimestele, kuhu on ka mahutatud tarvilised toidu- ja õhutagavarad, uurimisaparaadid j. m. Juhtides raketi plahvatuse ühele- või teiselepoole või neid hoopis katkestades, võib muuta lennu kiirust ja sihti. Et maandumisel põrutus kardetav poleks, võib vastupidiste plahvatustega kiiruse õige väikeseks teha ja sellega õnnetust hoida. Jules Verne'i kavatsusest on ta palju parem, sest ka ärasõitu võib pikaldaselt alata ja järkjärgult kiirust suurendada äärmuseni. Kauguses vabanedes maakera külgetõmbejõust, võib

plahvatused katkestada ja laev sõidab inertsi mõjul edasi, endise kiirusega, sest pole ju enam õhu rõhumist, mis liikumist takistaks. Nii ei kuluks ka lõhkeainet nõnda palju, kui esiteks arvata võis. Kui vastav hulk lõhkeainet olemas, võime samuti ka maakerale tagasi pöörduda, mis aga J. Verne'i kahuri-kuuliga kuidagi võimalik pole.

Ainukeseks takistuseks ilmareisi läbiviimisel on praegu ainult niisuguse lõhkeaine puudus. Meele tuletades, et 25 aastat tagasi oli aeroplani ehitamise juures takistuseks ainult tarvilise tugeva jõumasina puudus ja nüüd on sest juba ammu üle saadud, võib loota, et lähemas tulevikus küllaldaselt hädad lõhkeainet leidub, nii et ka ilmakehadevaheline läbikäimine võimaldub.

Kui kaua kestaksid need ilmareisid? Kiirusega 40 km. sekundis (Mõteldagu, milline on see kiirus: üks, kaks... ja oleksime Tartust Võrus! Aga vähem ei saa, muidu kukuksime päikese päiale, mis meid enda poole tõmbab.) jõuaksime kuule umbes kolme tunniga. See oleks esimene ja kõige väikesem jaamavahe ilmaruumi-reisidel. Järgmise „jaamani“, Veenuseni, läheks juba kuu aega, Marsi või Merkuurini aga 2 kuud vahetpidamata sõitu. Vägeva Jupiteri juure jõudmiseks kuluks umbes pool aastat, kuna Neptuuni orbiidini sõitmine 5—6 aastat kestaks. Sellega oleme jõudnud päikesüsteemi piirini, millest edasi tuleb määratu tühjus. Kõige lähem taevatäht (alfa Kentauris) on juba nii kaugel, et valgus, mille kiirus 300.000 km. sekundis on, tuleb säält 4 aastat! Meie laev, sõites 40 km. sekundis, sõidaks sinna umbes 30.000 aastat. See aeg on nii pikk, et ka kiiruse suurendamine enam midagi ei või aidata, vaid peame edasisõidust loobuma. Nii võime loota ainult oma lähemate „naabritega“, planeetidega, läbikäimise saavutamist, kuna lend teiste süsteemideni isegi kujutlusele vähe toitu võib anda.

Niisugused on väljavaated planeetidevahelise läbikäimise suhtes. Kui kunagi oleks võimalik ehitada „ilmalaeva“, siis võiks see ainult raketi-põhimõttel põhjeneda.

¹⁾ Züll Värn — prantsuse kirjanik 1828.—1905.

NOORTE VALD

Talvine õhtu

J. T.

Väljas on väga külm. Külmataat tiksipois- tega peab rõõmupidu. Vahepidamata on kuulda, kuidas nad kopsivad aedu ja hooneid. Saabub õhtu. Kannatamatu ehatäht ei läbe oodata päikese loojenemist, vaid on juba oma kohal. Vist häbeneb ta siiski varast ilmumist, sest ta pilgub alatasa.

Õues liigub veel inimesi. On kuulda laudast lehma rahulikku ammumist ja inisevat mullikat. Vist ei ole saanud viimane veel oma osa. Viimaks tõugatakse kiiksuv laudauks lahti. Uksele ilmub perenaine, kes oli jaganud õhtu-sõõki lehmadele ja lüpsnud neid. Hoolikalt suleb ta ukse, siis sammub toa poole. Ühes käes kannab ta lüpsikut, milles loksud vähe, kuna teises kibu munadega, millest oli jootnud vasikat. Ta astub aeglaselt ja raskesti. Lumi rudiseb ja kriuksub ta jalgade all.

Toalävele ilmub vanaemake ja ütleb tule- jale: „Said ka valmis talitusega? Tükid iks uma tüüga pümme pääle jääma.“ — „Ega tä viil nii väega pümme olõgi. Nüüd omma päävä joba veidekese pikembä ja pia lüvväs külmä süä lahki, nii nakaski kevväi tulõma,“ seletab perenaine. „Jah, piäs na ao kaose,“ kuulduv veel vanaema ütlevat, siis kaovad mõlemad ukse taha, mis käätsudes lütiakse kinni. Nüüd valit- seb igalpool vaikus.

Varblased kõssitavad ja külmetavad aia- teibas. Nad kohendavad oma sulgi ja sirtsuvad hädiselt. Aeglaselt lennates tuleb vana vares ja laskub puuksale. Nii vaiksel langeb oksalt hõbehärrmatist. Vares ei pööra sellele tähele- panu, vaid rahulikult saputab tiivadega ja val- mistub unele.

Punane ehakuma on kadunud. Järgi on jäänud vaid lillakas sina. Üldine hämarus valit- seb kõikjal. Valged lumeväljad on muutunud sinisteks. Ainus valitseja on praegu ehatäht. Kuid kaua ei kesta ta ainuvalitsus. Tõuseb kuu, punane ja suur. Rõõmsasti ja rahulikult vaatab ta alla lumistele väljadele. On ilmunud ka sä- ravad tähed. Näe sääl on Suur Vanker härja ja selle ümber keerleva näljase hundiga. Ka

Sõel, Reha, Vardad ja palju teisi tähti on ilmu- nud oma hõbeläikega kaunistama tumedat taeva- kumerust.

Korrage kääksub toauks. Välja astub pere- mees, püss õlal. Sammas sooja õhku paiskub uksest ühes tulejaga ja hangub väljas valgeks uduks. Ettevaatlikult, nagu kartes segada öösist rahu, sammub peremees küüni juure ja läheb sisse. Sääl jääb ta valvama paja juures, kust avaneb väljavaade põllule. Ta on juba päeval siputanud jänestele söödaks natukese ristikeinu hangele. Nüüd ootab ta kannatlikult nende il- mumist. Kaua ei tulegi tal oodata. Pea ilmub metsast hall jänes. Ta teeb mõne painduva hüppe, seisatab ja kuulatab. Ühes liigub vari, mis on pikk ja kondiline ning aimab järele jä- nese liigutusi. Sügav vaikus annab kartlikule loomakesele julgust. Ta haistab nii meelitavat ristikeinalõhna. Teinud veel mõned vedruta- vad hüpped lõhna sihis, näeb ta eemal musten- davat heinatükki, mis nii isuäratavalt kutsub. Ehk ta küll aimab, et selle heinatükiga on seot- tud midagi kurja, ei jõua ta vastu panna kiusa- tusele. Ta mõtleb: Võtan natukese, ainult kaks kõrt ja ühe õie — ainult ühe. Ta ligineb arg- selt kuulatades heinatükile. Maitsnud mõned kõrred, võtab ta ühe õienupu. — Oi, kui magus ja maitsev! Ma võtan veel ühe, siis lahkun, lahkun nii kiiresti kui võin! mõtleb jänes. Kuid — tuld sülitab püssiraud, lajatab pauk, õnnetu jänes viskub kord õhku, siis kukub maha kristalsele hangele. Puhtal hangel tuksatavad veel kord ta jalad, siis on lõpp. Soe veri niri- seb lumele ning tardub. Ja loodus nagu väreht- tub, kahvatuvad tähed, kuu varjutab kurbuses palet. Milleks niisugune roim — milleks? Kas seda on inimesele tarvis?

Peremees koristab rõõmsalt kirudes oma ohvri ning läheb tuppa.

Ehk küll tiksipoisid ja külmataat ikka pi- dutsevad, ei valitse väljas enam endine vaikne rahu ja õnn. Mingisugune õudne puhang on käinud üle puhaste ja valgete hangede, neid määrdes mustavate verelaikudega.

Rõõmus päev

B. F.

„Juho, mis sa sinna aia taha istuma jäid, tule ruttu, säeme nuiad uuesti püsti!“ Kui Juho ei tulnud ja ikka sõna lausumata, selg Arno poole pöördud, aia taga konutas, läiks Arno tema juure. „Mis sa siin teed, ma ei saa aru! Kas sa enam mängida ei taha?“ — „Või Arno, mis küll peaks

saama, kanapoeg ei liigutagi enam; mu nui oli tabanud tema, mis küll peaks saama.“ — „Kas kanapoeg surnud?“ küsis Arno. „Jah, Arno, kui ema seda teada saab, mis küll saab!“ — „Mis sa tühja muretset: kanapoeg ees või taga, kes siis seda teab, et sina ta maha löid. Tead,

ma toon labida, läheme liivauku ja matame ta maha; keegi ei nuusuta, ema ei pane tähelegi, kas sääl üheksa või kümme neid on; kui leiabki ühe puudu olevat, arvab, mine tea kuhu jäi, kas vares või kull ära viinud.“

Nii nad siis tegidki. Arno tõi labida, Juho võttis ohvri, kes oli veel soe, kuuesilule, vaatas kodu poole, kas vast sääl nende toimingut tähele ei panda, ning läksid siis liivahauda. „Arno, ära sa väga sügavat hauda kaeva, temal on ka halb raske liiva all,“ nurus Juho. „Ei, Juho, sügav peab haud olema, muidu veel Krants kisub välja, viib raibe koju, mine siis tea, kuidas asi võib minna; isegi vihm võib ta õhukestest välja uhta. Ei, haud peab nii sügav olema, et ta on sügav.“ Arno kaevaski haa, nii et ta oli sügav, võttis Juho kuuesilult kanapoja, viskas hauda, ajas haa uuesti liiva täis, trampis koha tasaseks ning lallutas: „Olgu muld sulle kerge, kuid nii raske, et Krants sind kätte ei saa! Juho, asi on korras, läheme säeme nuiad uuesti ja jätkame oma lahingut. Usun, et ükski teravnina teda siit päevalvalgele ei too.“ — „Ega vist saa küll teada, kui saavadki, kas siis teavad, et just mina see lõõja olin. Olgu pääle, läheme jah, säeme nuiad ja mängime edasi.“

Nad mängisid jälle. Juho katsus peletada kõik juhtunu endast, katsus mängida täie andumusega, ent seekord saavutas võite vaid Arno. Viimaks ei tahtnudki Juho enam mängida, talle näis paremana aeda minna ja veeta sääl lõunavaheaeg üksi.

Juho läkski aeda, Arno korjas nuiad kokku ning viis nad õue koerakuuti.

Juho oli päris terve, aga lõuna ei tahtnud täna maitsta. Ta lõpetaski ruttu söömise ja läks ilma käskimata sigadega ristikheinale. Arno jooksis tema juure ja käskis temal kodus ütelda, et just kull kanapoja ära viis, et nemad ise olevat näinud. Arno oma emale oligi juba asja nii selgitanud. Nimelt olevat Arno ema külnud kanapoja kisa ja Arnolt selle põhjust päinud, et kas mõni kull käis kanapoegi sasimas või, ning siis oli tal hää mõte tulnud, et oleks ju asja kindlamaks-tegemiseks hää ütelda, et kull kanapoja ära viinud, et nemad Juhoga olevat ise näinud, kuid ei saanud enam midagi parata.

Juhogi rõõmustas selle üle, sest nii tundus asi tõesti kindlamana. Ta tahtiski minna koju tagasi ja teatada sääl, et kull olevat kanapoja ära viinud, et nemad Arnoga olevat ise näinud, kuid ei olevat ka enam midagi parata saanud. Kuid ta nägi ema tulevat ja jäi istuma paigale. „Juho, miks sa sead nii vara täna välja ajasid, päike ju kõrvetab veel hirmsasti, ega nad nüüd püsida taha? Oi, sa oled ju päris paljaste jalgadega, nii ei saa midagi, mine ruttu koju ja pane jalad kiinni, ma olen niikaua siin sigadel ees.“ Juho tõusis üles ning kogeles: „Ema, ma tahtsin ütelda, et mina ja Arno nägime lõunavaheajal, et suur kull viis ühe meie väikese kanapoja ära.“ — „Kuidas, kull viis ühe kanapoja ära, missuguse, millal, miks sa ennem ei ütelnud!“ — Viis jah tolle valge kaelaga... mul ei olnud ennem meeles ütelda.“ Ema jooksis

koju; Juho kuulis, kuidas ta heledal häälel kutsus kanu kokku.

Tänane õhtupoolik möödus Juho meelest palju rutem kui harilikult: ta ei oodanud täna sugugi õhtut, sest ta teadis, et õhtul temalt hakatakse asja üle järele pärima, et ollakse temale kuri, miks ei vaadanud hoolega kanapoegade järgi, arvas koguni, et kodus juba teatakse, kuidas asi oli. Ta ei läinud täna ennem, kui tuli karjus karjagagi, ehkki oli sead vara välja ajanud.

Kuid ta üllatuseks ei lausunud õhtul kanapojast sõnagi.

Juhol ei tulnud uni ega tulnud. Teda painas tänane juhtumus ja veel rohkem see, et temalt õhtul ei küsitud midagi kanapoja üle. Arvas, et võib-olla teabki ema juba kõik, aga millegi pärast ei ütelnud talle midagi. Ema ja kõik teisedki paistsid Juhole täna väga imelik-kudena. Juho kuulis juba kukelaulugi, kuid uni ei tulnud. Kuid viimaks uinus siiski ta. See uni oli nagu pooltukkumine täis õudseid unenägusid: küll kukkumisi, lendamisi ja ujumisi.

Kari tuli juba koju, kui ärkas Juho pooles lõunas. Ta sõi karjasega ühes (ennem kunagi ta seda ei teinud) ja läks siis aeda. Ta ehmus, kui nägi kruusast labidat aias, pühkis selle puhtaks ning läks aiast ära. Arno tuli, kutsus teda mängima, kutsus sõdima, ent ta ei läinud, ütles, et ei tahtvat täna mängida, tahtvat olla üksi. Arno vihastas ja läks teda pilgates ära.

Juho läks metsa, aga varemalt siit viidud rõõm jäi täna leidmata. Puudel istus nagu mure ja lindude laul tegi ta südame veel valusamaks. Juho tuli ära metsast.

Ta käis jõelgi, ent tuli tagasi säältki rõhutama, ning kruusahuust mööda tulles ei julenud sinnapoole vaadatagi.

Läks siis talli pääle ja nuttis sääl, sest ta teadis, et sääl kurja silma nägemas polnud. Ta mõtles, et võib-olla on Arno juba kõik rääkinud, sest ta sai ennest tema üle vihaseks, ja et sellepärast oldigi tema vastu nii iseäralik ja ei lausunud kanapojast sõnagi.

Ema magas küünis. Juho tuli küüni ukse taha, kratsis küünega tasakesi ust, ent lakkas, kui kuulis heinte kahinat küünist. Ootas, kuni jäi kõik tasa, siis natukene kõvemini... peatus, sest keegi tuli toast. Ent kui see oli läinud, julges Juho koputadagi: „Ema, lase mind sisse,“ nuuksus ta. „Mis, kes sääl on? Juho, mis sul viga on?“ Uks avanes. „Ema, tuln sulle ütleva... pai emakene, mina lõin kogemata kanapoja surnuks. Ma ei tee enam, ma ei valeta enam, emake, teinekord.“ Sääl ta siis nuttis ema kaelas kava. Puistas oma südame tühjaks sapist, mis oli eilsest saadik kogunud sinna.

Kui Juho tuli küünist, vabanes päike pilve alt. Aed ning kogu ümbrus paistsid tubatkordselt ilusamatena, kui seda olid kunagi enne.

Naerurõngas ümbritses Juho suud, sest ammu ei olnud tal enam nii rõõmsat päeva olnud; see paistis isegi rõõmsamana kui jõuluõhtu, pärast seda kui oli lahkunud jõuluvana ja jätnud triibulise kiikhobuse laulu eest.

MITMESUGUST

Kaljulisel poolsaarel Vahemere rannal, Prantsusmaal, millisele 1191. a. asusid genualased, on veel tänapäev väikene kotkapesa-sarnane kindluslinn — Monako, pisitillukese (1,5 klm.²) vürstiriigi päälinn. Päikesekullas ujuv linnake jäi aegade jooksul vaeseks.

17. sajangu keskpaigast alates vürstiriik, tunnustati ta 19. sajangu alul rippumatuks, ja praeguseks võimutsejaks Monakos on okeanograafia¹) innukas harrastaja prints Albert (sündinud 1848. a. Pariisis). Säädusandliku orgaa-

nina selles tillukeses monarhias tegutseb 21-st liikmest koosnev nõukogu.

Ühe inglise teate järgi olnud Monakos 1765. a. 900 elanikku. Rahvaarv hakkas tunduvalt kasvama alles läinud sajangu lõpppoolel, mil Monte Karlo mänguhuone ehitati (2 klm. Monako linnast), ja nüüd on kogu Monako riigis umbes 25.000 elanikku. Monako kotkapesa jalal, merekaldal, asub toredalt arenenud suvilalinn La Condamine²) oma sadamaga. On kindlaks tehtud, et sinna asusid omaajal kaubitsejad fõniiklased.

1) Okeanograafia — ookeaniteadus. 2) La Kondamiin.

Oma imeilusate lahekestega, rippuvate aedadega mäekallakuil, täis lopsakaid taimi, oliividega, granaatpuudega, mille õied puhkevad helepunaste tähtedena, oma vanade uulitsatega, rahulikkude majadega on Monako veel tänapäev täiesti algupärane.

Vürsti palees võime imetella kunstikollektsioone, seinamaale ja pilte kuulsailt kunstnikelt.

Ei või lahkuda Monakost külastamata okeanograafia muuseumi, millise 1899. a. asutas prints Albert ja kus vaadata võiakse kõige üllatavamaid merepõhja maastikke ühes nende kummaliste elanikkudega

Paremal, ülal kaljul, võib vaatlejaid rikas Monte Karlo paleede, teatri, aedade ja terrassidega. Terrassidelt on nõiduslik vaade Vahe-merele ja mägedele. Kõik moderni elu joobumused ja soovid on lubatud sellel kaljul, mis aegade eest oli tühi, merelindudele pesitsemiskohaks, aga nüüd on rikaste toreduse, rõõmu ja elulõbude päälinnaks.

Need kõigist rahvusist siia-ruttavad lõbu- ja mängurõõrad ongi riigikese ülalpidajad. Prantsusmaal, kelle kaitse all asub riigike, on juba mõte liikunud see „mängupõrgu“ sulgeda.

Kuidas jääga tuld teha?

Jules Verne jutustab ühes oma romaanis, kuidas reisijad kaotasid tuliraua ja jäid tuleta 48° külmas.

— Äh, küll on äpardus, ütles kapten.

— Ja, ümises arst.

— Ei ole pikksilmagi, mille läätsaga võiks tuld süüdata!

— Kahju: päike paistab heledasti; tingimata süttiks tael.

— Tuleb süüa toorest karuliha, arvas kapten.

— Hm — kui —

— Mis, mis on?

— Mul tuli mõte...

— Mõte — siis oleme päästetud, hüüdis laevamees.

— Ei tea, kas õnnestub, kahtles arst.

— Mis teie leidsite? küsis kapten.

— Meil ei ole läätsta, kuid teeme ta.

— Kuidas? küsis laevamees.

— Jäätükist.

— Kas tõesti võiks...

— Miks mitte. On tarvis ainult, et kiired koonduksid ühte punkti ja moodustaksid fookuse, ja seks on jää samuti kohane kui klaas. Ainult eelistaksin mageda vee jääd: ta on kõvem ja selgem.

— Sää! on jääpank, näitas laevamees eemale, — mis nähtavasti kõlbab meile.

— Tubli. Võtke kirves. Läheme, sõbrad.

Nad läksid kolmekesi jääpanga juure, mis tõesti osutus magedaveeliseks.

Doktor laskis raiuda lahti jalapakuse panga ja hakkas teda kirvega tahuma. Siis silus teda noaga ja lõppeks lihvis käega. Saabus läbipaistev läätst nagu klaas.

Päike paistis heledasti. Doktor koondas jääse läätstaga kiired taelale. Paari tunni pärast läks tael põlema.

Mänge.

1. Minu kangelane.

Mängijad istuvad ringis. Igaüks peab tooma märgi pääle mingi nime ja põhjuse, miks peab teda kangelaseks. Algataja viskab kokkuseotud taskuräti kellelegi sülle, üteldes näit.: „Minu kangelane on Hektor.“ See küsib: „Mispärast?“ Esimene vastab: „Ta armastas oma kodumaad.“ Teine viskab edasi: „Minu kangelane on Tamaru Tiina (Kitzbergi „Libahunt“).“ Kolmas: „Mispärast?“ Teine: „Ta oli vaba ja julge.“ Võib ka vastata: „Minul ei ole kangelast.“ Kuid ikkagi küsitakse: „Mispärast?“ ja tuleb põhjendada, näit.: „Ei ole nii tarka.“ Kes ei saa esitada oma kangelast või põhjendada, annab pandi.

2. Kuri seitse.

Mängijad istuvad. Järjekorras loetakse sajani, kusjuures arvu 7 ja kõiki neid, milles 7 tuleb ette, samuti neid, millesse 7 mahub, ei tohi nimetada. Lugeja peab nende asemel igakord „pr“ ütleva. Kes eksib, annab pandi.

Ka võib eksinud mängija tooli ümber pöörda, nii et ta istub seljaga ja ei võta enam osa lugemisest.

Võib veel ettetulnud vead üles märkida ja mängu lõpul osavaima kindlaks teha.

Vastused (nr. 1).

1.

Fütüsig muidugi-mõista ei jäänud rahule vastustega. Kirjeldatud nähtus põhjeneb Doppleri printsiibil. Kui heliallik läheneb vaatlejale, siis helilaine pikkus lüheneb ja näiline õõtsuarv on suurem tõelisest õõtsuarvust; kui aga helisev keha kaugeneb vaatlejast, siis vastupidi laine pikkus suureneb, ja järelkult näiline õõtsuarv on vähem tõelisest õõtsuarvust. Selge, et vedurijuhile veduril kuuludub vile hää! alati ühekõrgune, sest tema kaugus heliallikast ei muutu.

2.

Olgu x mk. esialgne mehe rahasumma, siis ülesandes toodud tingimustel võime säada kokku võrrandi:

$$[(2x-120)2-120]2-120=0,$$

mis lahendamisel annab: $x=105$ mk.